

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახაზბიანი გაზეთი. ბაჟოდის ქოველ კვირა ღღს.

№ 53

დღეამბერი, 23 1895 წ.

№ 53

შინაარსი: როგორი ციხის შკოლათ უნდა გადაიქმნეს ახლანდელი ჩვენი სათავდაზნაურო შკოლა.—სხვა დასხვა ანბეზა.—საქველ-მოქველ საქმე.—ჩვენი სახიობა, მახაკალისა.—ქართლ-კახეთის შეერთების ისტორიიდან, ა გარსევანაშვილისა.—სოფელი და სასოფლო შკოლა გერმანიაში, საზღვარ-გარეთელსა.—აღუქსანდრე რანგაჯი, ერთი გმირთაგან, განთავის-სუფლებული საბერძნეთის; ანდ. დ.—შვილისა.—ბიბლიოგრაფია.—განცხადებუბა.—

როგორი ციხის შკოლათ უნდა გადაიქმნეს ახლანდელი ჩვენი სათავდაზნაურო შკოლა.

ჩვენი მოგვივიდა ქართულ-რუსეთის დასტამბული შრომა იმ კამისისა, რომელიც თავდაზნაურობამ ამოიჩინა ამ ორი წლის წინათ, რომ მას წარმოედგინა თავისი ერთი მოსახრება, თუ რა თვისების შკოლათ უნდა გადაიქმნეს ახლანდელი ქართლ-კახეთის სათავდაზნაურო შკოლა. რამ გამოიწვივა ასეთი საჭიროება და სად აქვს მას სათავე? ამის პასუხათ უნდა მოვიგონოთ ის წამი ჩვენი თავდაზნაურობის თვით-ცნობიერებისა, როდესაც მან განიზრახა თავისი საკუთარი შკოლის დაარსება, რომ ხელი გაემართა შეუძლო თავდაზნაურობის შვილებისთვის და მათი სწავლა-განათლების საქმე წინ წავედო, რადგან სოფლათ მყოფს შეუძლო თავდაზნაურობას ხელმოკლეობის გამო არ შეეძლო გათანასწორობა და ქალაქის მცხოვრებლებს შვილების აზრდაში. სწავლა განათლებით ჩამოჩენილმა სოფლის თავდაზნაურობამ განიზრახა ერთი ნაწილი თავის ბანკის ნაღდი შემოსავლისა გადაედვა თავის შვილების ასაზრდელათ.

რა გზას დაადგა იგი ამ კეთილშობილურ მისწრაფებაში? ის დაადგა იმ სამეცნიერო პედაგოგთურს პრინციპს, როგორიც მოქმედებდა ყოველს განათლებულს ქვეყანაში, როგორიც თვით რუსეთის წარჩინებულმა პედაგოგებმა აღიარეს და დამკვიდრეს რუსეთის ერის შთამომების ასაზრდელათ. ეს პრინციპი იყო ის, რომ ნორჩი ახალგაზდა მშობლით თავის საშობლო ენაზე უნდა განვითარდეს, თუ უნდა მშობელს და თვით სახელმწიფოსაც, რომ ახალმოზარდი თომა იწივით არ დაიჩაგროს, არ დამახინჯდეს, არამედ თვისი ბუნებითი გონების მოთხოვნილებებისგან განვითარდეს და შეირკოს, შეითვისოს შესაფერი პირველ-დაწყებითი სწავლა და გონების წვრთნა. აი, ამ უტუტუარი ქვეშაირტებეს მიხედვით ქართველმა თავდაზნაურობამ დაარსა თავისი შკოლა, რომ მისი შვილები უკეთ მომზადებულნი იყვნენ უმაღლეს მთავრობის შკოლებში სწავლის გასაგრძობათ. ჩვენი თავდაზნაურობა ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობდა იმავე ძირითადი პედაგოგის პრინციპით, როგორსაც მიდევდა თვით კავკასის სამოსწავლო დაწესებულება რუსის ყმაწვილების შესახებ. დაარსდა ჩვენი სათავდაზნაურო შკოლა, გულ-მხურეველეთ მოკიდეს ხელი ჩვენმა უმაღლეს სასწავლებელში

კურს-დასრულებულმა მასწავლებლებმა თავისი ნორჩი თანამოძმეების სწავლებას, მალე ახალმოზარდმა ქართველმა მოწაფეებმაც გამოიჩინეს თავისი ბუნების შესაფერისი სიმკვირცხვით. ახლა იმათ ეძლეოდათ სამშობლო ენაზე პირველ-დაწყებითა სწავლა, რომლის მეოხებითაც მოწაფენ სწრაფად და მკვირცხვით ითვისებდნენ, როგორც გონების საზრდას, აგრეთვე სახელმწიფო ენასაც სამშობლო ენის მეოხებით. საფიქრებელი იყო, რომ უმაღლესი კაცისთვის მთავრობა სიხარულით უნდა შეგებებოდა ასეთს მოვლენას და თავის საშუალო სასწავლებელთა კარებს უნდა დაეღო სათავად-აზნაურთა შკოლაში გონიერათ მომზადებულ მოწაფეებისათვის. მაგრამ სამწუხაროთ აქ ჩატყდა ხიდი. ის, რაც რუსის მოწაფეებისათვის ბუნების მოთხოვნილებათ მიიჩნიეს, ქართველი მოწაფისათვის შეწყნარებული არ იქნა. კაცსარის სამოსწავლო მთავრობამ უმტყუნა თავისევე მცნებას ქართველი მოწაფეების შესახებ და ბუნების ნიადაგზე მომზადებულს თავდა-აზნაურობის შკოლის ყმაწვილებს სცხა რამ მოთხოვა, რომელიც მის ბუნებას არ შეეფერებოდა. იმან აღარ მიაქცია არაერთარი ყურადღება, ქართველი მოწაფე თუ რამდენათ იყო გონებით განვითარებული და სწავლის მოხალისე. იმან მისი გონებით განვითარება კი აღარ მიიღო მხედველობაში, არამედ მოთხოვა მას მხოლოდ რუსული ენის ისეთივე ცოდნა, როგორც თვით რუსის მოწაფეებს. და ეს კი შეუძლებელი და მარეზულიც აღმოჩნდა ქართველი მოწაფის გონებისათვის. ასეთმა ჰედაგოგის პრინციპის წინააღმდეგა შეხედულებამ კარი მიუხურა ჩვენ ქართველ მოწაფეებს მთავრობის სასწავლებლებში. ბოლოს იმდენზე მივიდა საქმე, რომ სათავად-აზნაურთა შკოლის მოწაფე რაც უნდა კარგათ მომზადებული ყოფილიყო, მაინც ძალიან იშვიათათ ეღირსებოდა მას მთავრობის შკოლაში შესვლა მისი ცოდნის და მომზადების შესაფერათ. განა აქ თავდა-აზნაურობის შკოლა იყო დამნაშავე, განა ამაში მათთვის თავგანწირულნი და შეგნებულნი მასწავლებელნი იყვნენ დანაშაულნი? არა და არა. აქ დამკვიდრდა ქართველი მოზარდი თაობისათვის ჰედაგოგის წინააღმდეგი უკუღმართი პრინციპი. რაც უტხოსთვის კანონიერი და ბუნების შესაფერი მოთხოვნილება იყო, ქართველი მოწაფისათვის უკანონობათ და ბუნების წინააღმდეგობათ გადაიქმნა. აქ ძალ-მომკრევი და უბედური გარემოება შეებრძოლა ჩვენ თავდა-აზნაურობის შკოლას. ჩვენმა საზოგადოებამ კი ამას ყური მოუყარა, არ ჯეროდა ეს ამაზე. იმისმაცერათ, რომ ჩვენ თავდა-აზნაურობას და მის წარმომადგენლებს უმაღლესი მთავრობისთვის დაენახებინათ ასეთი მოვლენიერი ადგი-

ლობრივი უბედური გარემოება ქართველ ახალ-მოზარდათათვის და თავისი ბუნებით აზრდის წესი მედრათ დაცვათ, გამოდგენ გულმანკიერნი და უყურთური განზარებით აღჭურვილნი პარტიის კაცები და დაუწყეს თვით ჩვენ შკოლას კიცხვა და თავდა-აზნაურობას შეგონება, რომ შენი შკოლა არ ვარგავთ, ხარჯი ბევრი მიდის და სარგებლობა იმდენი არა მოაქვს რაო, ამიტომ რომ იქიდან ცოტანი გადადიან მთავრობის სასწავლებლებშიო, არც შკოლის ზედამხედველი, არც მასწავლებელნი აღარ განიკითხეს. ამასხით თვალთმაქცურმა პარტიულმა შეხედულებამ ჩვენი თავდა-აზნაურობის შკოლის წმინდათა წმინდა მინარეთულება დაჯგომო და მისი მასწავლებლების თავგანწირული შრომა გააქარწყლა. აი, ეს იყო უმთავრესი მიზეზი, რომ ჩვენ საზოგადოებაში აღიძრა შკოლაზე დრტინევა და ერთათ ერთი საუკეთესო ქართული ცრონების განმამტკიცებელი საქმე—თავდა-აზნაურობის შკოლა—ეს მისი ძვირფასი საუნჯე—საფრთხეში ჩავარდა. ზოგიერთნი, ვითომ და დიდი გულშემატკივარნი ჩვენის მოზარდი თაობისა იმასაც კი გაძახოდნენ, სათავად-აზნაურთა შკოლა, როგორც უარვის გამოუღვევარი დაწესებულება, ჰჯობია სულაც დაიკეტოსო. აი, ძირითადი გარემოება, რამაც გამოიწვია ჩვენი თავდა-აზნაურობის შკოლის ტრის შეცვლა და ხანგრძლივი მუშაობა ამ საწინის შესახებ. როგორ გგონია, მკითხველო? ვისაც მართლაც და თელში ეჩხირებოდა ჩვენი შკოლა, ვინც რომ ჰედაგოგიაში პოლიტიკა შეიტანა და ამ პოლიტიკის მიხედვით ჰსურდა, რომ ქართველ თავდა-აზნაურობას მოშლიდა მისი შთამომავის განვითარების თავისებურთი იარაღი, როგორ შეხედავდნენ ასეთ მოძრაობას ჩვენი შკოლის შესახებ? დამარწმუნეთ, ისინი ჩუმათ ტაშს უკრავდნენ და ამხნეებდნენ ჩვენს გულმანკიერებით დაბრმავებულ პუბლიცისტებს, რომ მათივე ყელის გამოქრელი დანა მათივე გველესათ: სამწუხაროთ ამის კელს თვით კამისისი მოხსნებამაც კი ცხებდათ.

აი, რას მოგვითხრობს კამისისი განყოფილება, რომელსაც მინდობილი ჰქონია ჩვენი სათავად-აზნაურთა შკოლის რევიზია, რომ გამოერკვიათ, თუ როგორ მდიოდა სწავლება ჩვენს სათავად-აზნაურთა შკოლაში:

„კამისისი განყოფილება შეუდგაო შკოლაში რევიზიას, იგი ეცნობოდა სწავლების მეთოდს და ყმაწვილების განვითარებას სწავლაშიო. იგი ხშირათ შედიოდა კლასებში, ესწრებოდა ყმაწვილების სამაგალითო გამოცდაზეო, აგრეთვე დაესწრა ზოგიერთ ეგზამენებზედაცო.“

ყოველივე ეს მოთხრობილია კამისისი მოხსენე-

ბაში, ხოლო კრებზე ჩვენ შევიტყუეთ თვით ბ-ნ იაკობ გოგებაშვილის პირით, რომ მაინცა-და-მაინც არაფერი მაგისთანა რევიზია კამისის განყოფილებას არ მოუხდენია და რაც მოუხდენია, იმის ანგარიში და დავთრებიც კი დაკარგვია. ყურძო გამოკითხეთ ისიც შევიტყუეთ შკოლის მასწავლებლებისაგან, რომ ჩის რევიზია, რა რევიზია?.. რევიზორები შკოლაში თვალითაც არ გინახავსო. მაგრამ მორევიზიე კამისია თავის მოხსენებაში მაინც დიდი რიხით გვითითებს შკოლის მრავალნაირ ნაკულუცევენებაზე ალექსი ჭიჭინაძის დროს და სხვათა შორის, აი, რას ამბობს: „საზნაურო შკოლას მოსამზადებელი კლასების მოწაფეების გამოცდაზე ალექსი ჭიჭინაძის დროს ცხადად დაგვანახებია, რომ ეს კლასები სწავლაში ძალიან უკან ჩამორჩენილანო“. მორევიზიე კამისიამ ალბათ საჭიროთ დაინახა, დავმტკიცებინა, რომ ალ. ჭიჭინაძეს ვერ დაუყენებია კარგა თავადაზნაურობის შკოლის მოსამზადებელი კლასებში სწავლის საქმეცო. ყველა ალექსი ჭიჭინაძე და მისი თანამოაზრე მასწავლებლები არ ვარგებულანო. და ამას ამტკიცებენ ისინი, რომელნიც, იქნება, ღირსიც არ იყვენ ალ. ჭიჭინაძის ჟურნალთა ხამლის“ ვახსნისა.

რაკი იმათ ეს სიტყვა სწავლების დაიწუნეს, ენახათ რას გვიჩვენებს სწავლების გასაუმჯობესებლათ ამავე კლასებში: „რა ზომაა უნდა ეცხმაროთ, რომ მოსამზადებელი კლასები სათავად აზნაურო შკოლისა გავაუმჯობესოთ?“ ბანძებს მორევიზიე კამისია. „რომ რუსული ენა საჭიროთ შევასწავლოთო მოწაფეებს, პირველი წლის მეორე ნახევრიდან ექვსი გაკეთილი რუსული ენისა უნდა დაეწინაოთ, რომ მეორე წლის დასაწყისს, საზოგადო, ყმაწვილებმა იცოდენ სრული კურსი რუსული ენის და ამას შემდეგ ყმაწვილებმა მხოლოთ რუსული ენაზე დაიწყონო სავნების შესწავლა, რომელთაც აქამდე წელიწად-ნახევრის განმავლობაში ქართულ ენაზე ასწავლიდნო“.

აი, ბატონებო, დამსაზურება მორევიზიე კამისიისა ჩვენი შკოლისა და საზოგადოების წინაშე განა შესაძლებელია, რომ ქართველმა სოფლის ახალგაზდა მოწაფემ ნახევარი წლის განმავლობაში ისე შეითვისოს უცხო ენა, რომ ამ ენაზე ეტერხებოდეს სწავლის გავება და სავნების შესწავლა?.. ამ სხით ჩვენი მორევიზიე კამისია გამბდარა, ნებისთ, თუ უნებლიეთ, იარაღით იმ უსულმართო მიმართულებისა, რომელსაც მსურს ჩვენი ახალგაზდაობის ნორჩი გონება განზრახ დააწილუნგოს და სწავლაში უმისისადაც უკან ჩამოყენებული, კიდევ უფრო გონებით დაბრმავოს. დედა-აზრი ჩვენის შკოლის დაარსებისა ის კი არ იყო, რომ ჩვენი ნორჩი თაობა გაუტეგარ ენაზე სწავლებით

დაემხანჯებინა, არამედ სამშობლო ენის საშუალებით განეეითარებია და შეენებულათ შეესწავლებია უცხო სახელმწიფო ენაც. მორევიზიე კამისიამ კი ძირი გაუთხარა ამ დედა აზრს და მასთან ჩვენ სათავად აზნაურო შკოლასაც დაუქარგა თავისი მწიწნელობა. მერე რა განზრახვი, რა მოზარებებო?—იმ კეკელიძე-მოზარებებო, რომ ჩვენ ყმაწვილებს უფრო მიიღებენო მთავრობის სასწავლებლებში. ეს კი დაეიწყინა ამ ახირებულს მორევიზიე კამისისა, რომ ამითი ოდნათაც წინ არ წაეა ჩვენი თავადაზნაურობის შკოლის მოწაფეების ბედ-იღბალი, იმიტომ რომ ყოველ მთავრობის სასწავლებელში შევიწროებულნი ვკანსიები და, როდესაც საკონკურსო ვგზამენებზე წარდგებიან ერთი მხრით თავადაზნაურობის მოწაფენი—ენამე ვაშლომიძე, ან გაუჩინდაშვილი—და მეორე მხრით—ივანეი, ან პეტროვი, —უტყველათ ივანოეს და პეტროეს მაინც უპირატესობა ეძლევა, ხოლო ვაშლომიძე და გაუჩინდაშვილი კონკურსის ეგზამენში მაინც დარჩებიან მიუღებლები. რაც უნდა ეცადათ, ბატონებო, სანამდის თქვენ შკოლაში ვაშლომიძეები, ან გაუჩინდაშვილები არ გამოიღვივან, მანამდის თქვენის შკოლის მოწაფეები კონკურსში ყოველთვის უკან ჩამორჩებიან. მაშ რაღაზე აიტყვიტო ტყულობა-უბრბალოთ თავი, რაღათ ცდილობთ ჩვენი პედაგოგის კენჭმოკიდების დარღვევას, ცნა გ-ნით ჩვენი თეთვანეთარების პრინციპი ვაჭაჩაწყლოთ? დააჯერეთ, ბატონებო, თქვენი თავი, რომ ქართველებისა და მისი მოზარდი თაობის გულშემატკივარნი ცხოვრების ბრძოლაში ქართველების მეტი აღარაინ არის, ზევით ლმერთს გარდა, თუ ისიც საუბედურათ ჩვენი უსულმართობით არ გავცარიხსებდია. რათ გინდა, რაშ მაინცა-და მაინც ყველა ჩვენი შვილები მთავრობის სასწავლებლებში შევრეკოთ? განა ცოჯანი არაან უმაღლეს სასწავლებლებში კურს-დასრულებულები, რომ იმათ სალუკმა-პურთა ადგილებს აღარაინ აძლევს? გაიგეთ, რომ იმათთვის სახელმწიფო მოხელეთა ადგილები საქართველოს ნიადაგზე აღარ არის. და თუ ეს ასეა, მაშ რაღა საჭირო ყოფილა ჩვენთვის დიპლომები? არა, ბატონებო. დადგა დრო, როდესაც ჩვენს დიპლომებსაც ცხოვრები ბრძოლაში დავხშო კარი. ჩვენ ახლა უნდა შეუღდეთ ჩვენი თეთვანეთარების საქმეს, შეიციინათ თუფრო საუფლოიანი სწავლა, ვიდრე დიპლომები გვაძლევენ და ამისთვის საჭიროა, ძირითადად შეხედულობა ჩვენ თავადაზნაურობის შკოლაზე გამოვიცვალოთ. პირველი—ჩვენ არ უნდა ხელ-ემსღვანელობდეთ იმ პრინციპით, რომ ჩვენი სათავადაზნაურო შკოლა მოგაგვაროთ კავკასიის საშუალო სასწავლებლებისათვის. ეს არის ტყუილი ცდა და

თავის ღღეში ვერ ევლირსებით, რომ ჩვენი შკოლიდან ყველა რიგიანთ მომზადებული მოწაუფები იქ გადავიყვანოთ, რადგან კავკასიის სამოსწავლო დაწესებულებაში სულ სხვა შეხედულობით ხელმძღვანელობენ. ჩვენ უნდა ვუყურებდეთ ჩვენ შკოლას, რაგორც დამოუკიდებელ სამოსწავლო დაწესებულებას, საიდანაც თუ ვინმე გადავლენ მთავრობის შკოლაში, კარგი და პატიოსანი, თუ არა და ისევე ჩვენ შკოლის თან-და-თან გახსნილ უმაღლეს კლასებში უნდა დავაბინოთ. მეორე — ჩვენ უნდა ვამზადოთ ჩვენ სათავად-აზნაურო შკოლაში მოწაუფები პირდაპირ უმაღლეს სასწავლებლებსათვის და სახლგარ გარეთ ვასავაზნაოთ. ამისთვის ჩვენ უნდა ხელ-შეუხებლათ დაეტოვოთ ღღეწანდელი ჩვენი სათავად-აზნაურო შკოლა და ვაგზარდოთ იგი მთელ ღღეწანაშიათ, დამერწმუნეთ, სათავად-აზნაურო გიმნაზიაში კურს დასრულებული ქართველი მოწაუფე ყოველთვის დიპტერს შესასვლელ ვგზავმეს უნივერსიტეტში, რადგან იქ სამოსწავლო მთავრობას ისეთი ცალკეობი, მიდგომითი შეხედულება არა აქვს ქართველ მოწაუფეზე, რაგორც ჩვენშია. მესამე — ნუ შევეუწყობებთ, ნუ შევეუკრავთ ჩვენს თავად-აზნაურობის პროგიმნაზიას, თუ გიმნაზიას, სამშობლო ენაზე განვითარების გზას, რადგან ეს ერთად ერთი მტკიცე გზაა, რომელიც ააყვავებს საცემბით ქართველი ახალ-

გაზდობის ნიჭს. ამის დასამტკიცებელი საბუთი წინ გვიძებს. ვისაც კი სათავად-აზნაურო შკოლიდან ელირას მთავრობის შკოლაში გადასვლა, ის ყოველთვის წინ მიდის მთავრობის გემნაზიაშიც და უნივერსიტეტშიც. ვახსენეთ თავად-აზნაურობის შკოლის მოწაუფე გამართელი, რომელმაც შარშან ოქტომბრის მდელი მილო მთავრობის გიმნაზიაში და ნიკო თავდგირიძე ქუთაისის სათავად-აზნაურო შკოლის მოწაუფე, რომელმაც რევერატრისთვის ოდესის უნივერსიტეტში ვერცხლის მდელი დაიმსახურა ზღვერის სტენი. ამასთან დაეტოვოთ ღღეწანდელი თავად-აზნაურობის შკოლა ხელშეუხებლათ, ვაგზარდოთ იგი მთელ გიმნაზიათ და ვაეუფართოვოთ მას კიდევ უფრო სამშობლო ენაზე განვითარება. ამ მხრით მაღლობის ღირსია თვით ჩვენი შკოლის გამგე კამიტეტი, რომელიც დადგამია ამ კეთილ აზრს და ფიქრობს სათავად-აზნაურო პროგიმნაზიის ტიპი ხელ-უხებლათ დაიცვას.

ამას გარდა თუ კი საშუალება გვექნება, ძალიან კარგი იქნება საშუალო პროგრამის სამეურნეო ზსატენიკო შკოლა სულ ცალკე გაიხსნას, რომ ვინც მოისურვებს სათავად-აზნაურო შკოლიდან, აქ შევაზროს თავი და აქ დაასრულოს თავისი სწავლა. აი, ეს გახლავთ ჩვენი გადაჭრითი აზრი სათავად-აზნაურო შკოლის ტიპის შესახებ.

სხვა-და-სხვა ამბები

ურადლების ღირსია „Новое Обозрение“-ს მოწინავე სტატია შესახებ კავკასიის გაქორციელებული სტუდენტებისა. „ქვალში“ და „ივერიაში“ ზეერჯდლ იყო ქართველ „სტუდენტების“ გაქორციელება დაბარაკი. ჩვენმა ინტელიგენციამ უჭრადლება მიუაქცია ამ საქმეს, შედგა წრე, რომელმაც შეადგინა ქართველი სტუდენტების დამხმარებელი წესდება და, მეორე, კდევ ვაგზაუნა დასამტკიცებლათ. წესდ მოსკოვში კავკასიის საღამოს გამართვის ნება არ მიუციათ სომხის სტუდენტებისთვის და ამ გარემოებით ისინი დღე გაქორციელებაში ჩაეარდნილან. ახლა „Новое Обозрение“ იწვევს საზოგადოებას თავის წვლილის გამოსაღებათ. ამის გულსთვის კვირას არის დანიშნული კრება სამეურნეო საზოგადოების დარბაზში.

* *

ბ.ნო რედაქტორო! უმარჩილესათ ვთხოვთ ნება მოგვცეთ თქვენი პატივიმულის გაზთვის საშუალებით უგულსთადესი მაღლობა გამოვეცხადოთ

ბ.ნს მიხეილს მესხს, რომელმაც დიდი დახმარება აღმოგვიჩინა სახლობო თეატრისათვის სტენის გასაფართოებლათ საქობო ფიცრების შეგროვებით. შემომპირიველთა სია: აღარია ტურ-ასატუროვმა და ვაბ. აეშაროვმა, თითომ 10 ფიცარი; გიორ. ხვარბალაძემ, კარ. ბაგრაშოვმა და მეთ. ნეფარაძემ, თითომ 3 ფიცარი; ტურ ვართანოვმა, ზაქ. ელჩიევმა, ყარ. ელჩიევმა, ხენ. ოპანეშოვმა, სიმ. ჯაფარიძემ, ვარ. მათუხოვმა, და. ე. ჩინრაძემ, გლანა სირაძემ, იოს. სირაძემ, კირ. სირაძემ და იას. კენჭიევმა, თითომ 2 ფიცარი. დმ. მაცაბერაძემ, სიმ. აკოფოვმა, თად. გრძელიშვილმა, სერ. ცარიელივმა, სიმ. ბრევიძემ, იას. სირაძემ, ექ. ალაიძემ, ის. ფარქოსაძემ, ფირ. ბეგაშვილმა, ზაქ. სირაძემ, პეტ. ბერიძემ, ფარ. სირაძემ, გ. დემეტრაშვილმა, ანტ. ჩინრაძემ, აქ. ქეჩოჩოვმა, სიმ. სირაძემ, ნარ. სირაძემ და გრ. ღვალმა, თითომ 1 ფიცარი. თეატრის მოყვარულმა მ მან. ყველა შემოსენებულ პირთ ეუცხადებთ დიდ მაღლობას ასეთი თანაგრძნობისათვის.

სოფ. ციკუაილი.
გ.რ. დასამაძე.

* *

ბ-ნ „კვალის“ რედაქტორი! საუწყრადღებო ამბავთა შორის ამ წლის „კვალის“ № 50-ში დასტამოვლად ბუტარა შეინიშნა „მგზავრის“, რომელიც უწევებს მკითხველს, რომ „ამ საფესულ ფეხ-სიკეურში მოგზავრობის დროს ერთმა ნაცნობმა ფეხველმა შემომამოვლო, რომ ქისტები ხშირათ გგზარწვენ საქონელს და ცხენებსა... ეს უნდა მიგწეროთ ამასო, განაგრძობს ბ-ნ. მგზავრი, რომ აქ ჩაფურქია ქისტები აზიანო და იმათი ნათესავები და ნაცნობები გგზარწვენ უფრო ხშირათ“ და სს.

რადგანაც ქისტ. ჩაფურთა შორის აზიან. იმისთანა-ნი, რომელნიც მე ზედმოწევით ვიცი ეს არც თვით გაჭყდვენი, არც თავიანთ ნაყოზათ და ნაცნობთ მისცემენ

ქურდობის ნებას, უმოწნ-ღესათ ვისოც, როგორც თვით „კვალის“ რედაქტორს, კერძოთუ ბნ მგზავრი, ან თვით დამისახელონ ის პორტო-მოქმედი ჩაფურთ, ანუ ჩაფურთი, ან ზემოსხენებული ფეხები, რომლისკანაც მე თვით ვა-ვიბებ მის, ანუ მათ სახელს და ტარს.

ამ ჩემის იხიანის ასრულებით რედაქტორ და მგზავრი დამავალბენ ერთი მხრით, მე, როგორც მზრის უფროსს, და, მეორე მხრით, გაწუკვენ სამალო სამას-სურს საქონლის ქურდების მსხვერპლათ. *)

უშორნიღესი მონა
ნ. ი. ალექსიეე — მუსსიევი.

*) იმედი გვაქვს, თვით მგზავრი არ დააყოვნებს ამ საქმის შესახებ დაჭრადღებითი ამბავი მოგაწოდოს. რად.

საქველ-მოქმედო საქმე

ოფ. წესიდან (რაჰის მარია) ვანო ჭიჭინაძე-საგან მოვეციდა ზებირ სიტყვაობის ფონდის სასარგებლოთ 10 მან. და 40 კაპ. და შემდეგი წერილი: „თუმცა ჩემ მიერ შეგროვილი წვლილი სულაც სახსენებელი არაა, მაგრამ რაც არის ის კი გულითად შეწირულია. თვით მკითხველსაც კარგათ მოგხსენება, რომ რაჟა მითიუღეთია, თუმცა მე-ცხრამეტე საუკუნეს თვისი განმანათლებელი სხვიდა აქაც მოუშუქებია, მაგრამ ისე კი არა, როგორც სა-ქართველოს სხვა და სხვა კუთხეებში. ძვირათ შე-ხედვებით ვაზეთებში, რომ რაჰის მარიადან რაიმე კეთილ საქმის სასარგებლოთ შეგროვილიყო რამე-რაჟა მთა-გორიან-კლდიანი ადგილია; აქ მოიპოვება ბევრი ძველი ნაშთი ციხე დარბაზებისა, მონატრე-ბისა, კოშკებისა და სხვა... არის ბევრი ძველი ის-ტორიული თქმულება თითოეულს მათ ნაშთში. მაგ. სოფ. სხეავას დღესაც არის სასახლე თამარ დედოფ-ლისა სახელით „კეარა ციხე“. არიან მომსწრე პირ-ნი, რომელთაც თავის თვალთ უნახავთ ამ ციხეში მრავალი ძველი ნივთი. უნააეთ ისიც, რომ ვილაც უტხოვრეთ ზოგი დაურტყრევიათ და ზოგაც თან წა-უღლიათ. ზარბაზნები კი სოფ. ილიულის ტბაში ჩაფუ-რიათ. ერთი სიტყვით, კაცი ვერ მოთვლის, რაც რა-ჟაში ძველი ნაშთია და მათზე თქმულება. იმედია ზებირ სიტყვაობის შემკრები რაჟასაც ესტუმრება. მე კი ვეცდები „კეარა ციხეზე“ თქმულება შეძლე-ბის და გვართ გვაეცნო მკითხველებს. სია შემო-წერილეთა: თითო მანათი: თაე. ას. ერისთავმა, თაე. შალ. ერისთავმა, კნაიჭ. ზილ. ერისთავს ასულ-მა, ან. ასლ. წერეთლისამ, მიხ. თად. მისისვილიმა,

ბლალ. გორჯენიანმა, მღ. პლატ. ელბაქიძემ, ე. ე-ქინაძემ, 50 კაპ: დავ. ბაქრაძემ, ე. ბაქრაძემ, ნ. მრეველიშვილმა. 25 კაპ: ამირ. ლომთაძემ. 20 კაპ: ყაფ. ჩიკვაძემ, მსურველმა. 10 კაპ: გიორ. ელბაქი-ძემ, ერთმა ვინმემ. 5 კაპ: კაცო მერკვილაძემ.
გ. ჭიჭინაძემ.

ქ-ნო რედაქტორი!

უშორნიღესათ ვთხოვთ თქვენს პატივცემულ ქორნალ „კვალის“ საშუალებით უფულითადესი მად-ლოზა გამოუცხადოთ იმ პირთ, რომელთაც არ და-იშურეს და თანაგრძობით შემოსწორეს „ირაკლი მეფის თანის“ სასარგებლოთ თავიანთი წვლილი, ვთხოვთ გამოაცხადოთ მით უმეტეს, რომ ამ ფრიად დიდ მნიშვნელოვან და სიმატიურ საქმეს ყველა გულ-წრველათ მოეციდოს, და განხორციელებულ იქმნას ბ-ნი გიორგი წერეთლის (კვალის 41 №) აზრი იმედი გვაქვს რომ ჩვენს მავალითს ბევრი წამაძაფს...
სია შემომწირველთა: თითო მანათი: ი. ქურ-დევანიძემ, სამ. წერეთელმა, ხ. გ. ბერიასვილიმა, გიორ. ნ. ზარბაზნემ. 50 კაპ: ზ. ლეე. ვახუაზიშვილი-მა, პეტ. ნ. ციხისთავმა, სოლ. ციხისთავმა, გრ. ლ. ბახტუაშვილიმა, ივან. მ. ბარძიმაშვილიმა, მ. ს. ბე-რიაშვილიმა, ბაკალ აკოლოფმა. 40 კაპ: ზ. ი. გონ-დაურმა, ვას. სარუხანოვმა. 30 კაპ: იაკობ ზ. სვანი-ძემ, პარმენ კორინთელმა, იაკობ ნ. ნადირაძემ, შალ. კუჭულაძემ, ტ. ელ იაროვმა. 20 კაპ: გ. დ. ჯანი-შვილიმა, დ. ი. ბარნაბიშვილიმა, ლ. კირევიძემ, მ. დ. ჯანიასვილიმა, გ. მიხ. ქურდევანიძემ, ანტ. შა-

ლაღინოვაძე, და ყ. მ. ტურიანცა. სულ 11 მან. 20 კაპ.

ოსკუ სოღ. ქურდუეხანიყ.

აღრინდელი შემოწირულობით შეადგენს 40 მან. 20 კაპ.

ბ. რედაქტორო, გიგზენით 30 მანათს ოხურ. გეთის სასულიერო სასწავლებლის მოწაფეთა და ზოგიერთ ჩემ ნაცნობებთა შორის შეგროვილს, თავ. რაფ. ერისთვის ფონდისთვის. უმჯობრესესათ ვთხოვთ გამოაცხადოთ სია შემომწირველთა: ნ მ. ტ. კ — ძემ.

3 მან. ზღალ. არ. თ-ხაძემ, ვას. ხუნდაძემ, მოს. ურუშაძემ, 2 მან. ალ. ხობზაძემ, სერ. წერეთელმა, გიორ. მარგალიტაძემ, 1 მან. დე. ახაშაძემ, სპირ. აბესალაშვილმა, ბ. კალანდაძემ, დ. ე — შვილმა, იავ. ქელიძემ, იოს. ქლენტმა, ზღალ. ნიკ. რამი-შვილმა, მღვ. ვა. ხონელიძემ, სერგ. ფარვიშვილმა, ვლად. მაკლაძემ.

გიორგი მარგალიტაძე.

ეს ფული (30 მანათი) გადაეცა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მდივანს.

ჩვენი სახიობა

ღვეანდელს წელს ქართულ სახიობას დაეტყო უფრო დიდი სიკაცხლე. ასე გასინჯე, მუღამ ზანტმა და მძინარა მოთამაშე გუნია-მაც კი უუღადო თავის ძილის გუდა და გამოკოცხლდა. მის თამაშობას ამ ზოლოს დროს დაეტყო სიკაბუტის ქარცეცხლი, თავისებურობის ელფერი. ეს ამტკიცებს, რომ ბ-ნი გუნია თუ მოინდომებს, არც ნიჭის ნაპერწკალი ეკლებდა და არც ხელოვნების ნიშან-წყალი; მაგრამ ზოგა ერთი კაცის ხასიათი ისეთია, თუ წამქეზებული გვერდით არ უღვას, ყურადღებას აღარ აქცევს თავის საქმეს და სიზანტე ერევა. ამ შემთხვევაში ჩვენ მადლობელი უნდა ვიყოთ დამამ მესხენსა. იმათ მართლაც რომ შემოიტანეს ჩვენ მსახიობთა დასში უფრო მეტი სიცხოველე და გააღვიძეს მათ შორის კეთილშობილური გავიძრება. ეს არის მიზეზი, რომ წელს „ანსამბლი“, ერთობრივი მწყობრი მოქმედება ქართველ მსახიობთა ქების ღირსია. ამ ზოლოს დროს ყველანი იხენენ უფრო მეტ მრეკლინობას, მეტს მხნეობას. ამ გარემოების წყალობით თვით საზოგადოებასაც კი დაეტყო მეტი თანაგრძობა თავის თეატრისასადმი. პარტურა და ლოკები ისე ცარიელები აღარ არიან, როგორც უწინ იყო ხოლმე და რაიცა შეეხება თეატრის ჩარდაუსს, აქ ზომ ტევა აღარ არის ხოლმე.

პირველი დამსახურება ჩვენი სახიობისაც ამით გამოიხატება. ასეთი გარემოება ერთხელ კიდევ გვიმტკიცებს, რომ ჩვენი თეატრის წარმატება მთლათ ერთანათ მსახიობთა მუყაითობაზე, იმათ ერთუფლობით მოქმედებაზე და მოკიდებულთ. აქაც ერთი დამტკიცებელი საბუთი მისი, რომ თუ მეთაურნი ერაჯან, მაშინ მათი მიმყოფნიც უკან არ ჩამორჩებიან და საქმეც მწყობრათ მიდის ხოლმე.

სიამოვნებით ვეგებებით კ. მესხისა და მისი ნი-

ჭიერის დის ევევია მესხის ქართულის თეატრის ერთ გულ მასხაზურს. ისინი მართლაც მიუცოლებელი საქიროანი შექმნენ თფილისის ქართული სახიობისათვის. იმდე ეგაქვს ჩვენი თეატრის გამგე კაბიტეტიც არაფერს დაშურავს, რომ ეს ორი სასარგებლო პირი მტკიცეთ დაუკავშიროს თფილისის ქართულ თეატრს.

მის ღვაწლი სწორეთ თვალსაჩინო იქნება, თუ ამ ორს წარჩინებულს მსახიობს თფილისის ქართულ თეატრს არ მოაკლებს...

ეკირას 17 დეკემბერს ჩვენ დავესწარით შექსპირის ხუთმოქმედებთან კომედის წარმოდგენაზე: „ანხლი დედა-კაცის დამორჩილება“. ბ-ნ კ. მესხს ამ პიესისთვის დაურქმევია „ჭირვეული ცოლის მორჯულები“. ჩვენ ვეთკობით, რომ ეს უჩანსკენი სახელი სრულებით არ შეეფერება შექსპირის ანხლის ეკატერინას. ერთი რომ „ჭირვეული“ უფრო უზნეო, გულცივს და უხასიათო არსებას შეეფერება; მაშინ როდესაც ანხლი შეიძლება გულკეთილიც იყოს იმავე დროს და თავგანწირული მოყვარული არსებაც, როგორც ეკატერინე ჰყავს გამოყვანილი თვით შექსპირს.

ბ-ნ კ. მესხს, ჯერ როგორც მთარგმნელს და შემდეგ, როგორც მსახიობს, ეერ შეუფენია შექსპირის მიერ დახატული ორ-მუხებოვანი ქალის არსება, რომელიც თუმცა ანხლია, მაგრამ იმვე დროს ღრმით მოყვარული გულიც უტყვს. ის მტარავლია თავის ოჯახში, როდესაც მას კეთილიგულის მამასთან აქვს საქმე და სუსტი გულჩვილი ხასიათის დასთან, ბიანკასთან. ის ანხლობს და თავისი სიანხლით უწამლავს სიკოცხლეს თავის ოჯახს, თუმცა იმავე დროს მას მამაც გულმხურვალეთ უყვარს და თავისი ნახი გულჩვილი დაც. იგი ეძებს მხოლოდ თავის ტოლს, ანუ თავისთავზე უძლიერეს არსებას, რომ დაემორჩილოს და მაშინ გამოიჩინოს სრული სიღ-

აღე თავის ბუნებისა და თვეწაწირული სიყვარული-
ცა. მართლაც ბოლოს მას გამოუჩნდა მისი შესაფუ-
რი საქმრო, რომელმაც პირველ შემხედვებულე იც-
ნო თავის ტალი და სიანხნლემში თავის საცოლოს
კიდევ გადაკაპრბა. მართლაც პეტროშიო, საქმრო
ანხნლის ეკატერინასი, გამოჩნდა ძლიერი, ხასიათ-
შეუღრკალი აღამიანი, მაგრამ მასთანვე სასული
სულგარძელი თვისმისი კაცი, რომელსაც შეუძლია
თავის მიუღლის ღრმათ მეყვარება და თანასწორათ-
ვე მისი პატივისცემა, რაჟი ერთხელვე მიუღლე შექ-
ნება მისი მოჩილია და სათნო ღელაკი. შექს-
პირმა ეს ორი რთული კაცის ზუნება ასე და-
გვიხატა და ჩვენ ზალა ეხილით სცენაზე? ეფ.
მესხისა ეკატერინის რაღონი გამოგვეცხადა რა-
ლაც ეელურ აზარ ღელაკათ, რომელიც
ღანძლითა და მუშტი-კრიით იღლებს იქაურობას.
მას გამოცხადება მისი საქმრო, რომელიც მხეცურ
ქვეყნში აჭორბებს თავის საცოლოს და ეს საცოლო
ამ ეელური კაცის სასტიკ მოქმედებას ქვეშ ისე
იწორთენება, როგორც, უკაცრავათ ნუ ვახლდებით,
გომო, მაიშენი, ანუ ღელალი ეფხი. ქალს ვეპარე-
ბა თავის საკუთარი ხასიათი, კაცობრიული გრძნო-
ბა და მოთვანიერებულს დათეს რომ ჯაქვით დაუწყე-
ბენ საკუნდრუკოთ და სარაკავათ ტარებას, სწო-
რით ეკატერინაც ასეთი ეინმე შეიქნა. მისი სიყვა-
რული ქმრისადმი ბუნების მოთხონილმებით კი არ
იყო გამოწყეული, როგორც ეს შექსპირმა დაგვიხა-
ტა, არამედ ზარდამცემ შიშისაგან. ბოლოს თვით
ეკატერინის დარვიგება ბიანკასი და გორტენშიოსი,
თუ როგორ უნდა მოიქცენ ისინი, როგორც სათნო
კოლეგი თვინათ ქმრებისა, გულის სიღრმიდან წა-
მოხეთქილ და ცხოვრების გამოცილილმით გამ-
წყეულის მცნებას კი არ ჰგავდენ, არამედ თუთიყუ-
შიეთ დასწავლილ სიტყვების რახარუხს მოგავო-
ნებდენ.

ამ სახით ჩვენ თვალწინ დაგვიხატა სცენაზე
შექსპირის მიერ ღრმათ ნაგრძნობი და ცხოვრების
მორეიდან ამოდებული მარავალიტი სურათი კი არა,
არამედ რაღაც ეელური ცხოველის მოთვანიერება.
ახლა თვით წარმოდგენას არ იკითხებ? ეს იყო ერთ-
თი დაუბოლოებელი კლოუნების სუნდრუკ-ზუნ-
ტრული და მგეტი არავერი. ნეტავ შექსპირი რომ
გაცოცხლებულ იყო და დაენახა, მის მიერ გამოხა-
ტული ცხოვრების სურათი თუ რა საკუნდრუკოთ
გებდათ, რას იტყოდა? — წამიყვანეთ, მალე წამი-
ყვანეთ და ისევ დამზარებთო — იტყოდა.

იკით, ბატონებო, შექსპირის პიესებს ევროპა-
ში როგორ ეყარობიან?

ამ დროს ეს ქალაქი ხელოვნების სატატო ქალაქი
ქათ იწოდებოდა. მას ეძახოდენ გერმანიის ათინათ.
იმ დროს მეუბოდა ბაგრაიაში ლუდოეკოს მეორე,
რომელიც მთელი თავისი პირად სამეფო შემოსა-
ვალს მ-უნუნის სამეფო თეატრს და ვაგნერის ბაი-
როიტის სცენას ანდომებდა. მაშინ მიუნუნის სამე-
ფო თეატრში სცენაზე გამოდიოდა წარჩინებული
დრამატული მსახიობი მთელი გერმანიის პოს-
სარტი. ეს სამეფო მსახიობთა დასი ორი თვის წინათ
გამოაცხადებდა ხოლმე: „ჩვენ ახლა უნდა შევედგეთ
შექსპირის მა-და-ამ პიესების წარმოდგენას, ორი
თვის განმავლობაში ყოველ ღღე ვარჯიშობა გვექ-
ნებოდა და ძლიეს იქნება მოვასწოროთ მათი შესწა-
ვლა“. ყოველი მსახიობი, რომელიც შექსპირის პიე-
სების წარმოდგენას განიზრახავს, უნდა იყოს ღრმათ
განვითარებული მისი ტიპებს მეცნიერულათ შე-
სწავლით. სხვა რომ იქით იყოს, გერმინუსის მეც-
ნიერული განხილვა შექსპირის კლასიკური ტიპე-
ბისა მაინც უნდა ჰქონდეს მას გულდასმით წაკით-
ხული. უამისოთ, რაც უნდა ნიჭიერი და შრომის
მოყვარე იყოს მსახიობი, ტყუილათ ნუ იჩნება
შექსპირის ტიპების რაღონი გამოსვლას. მეორე არც
იმას ევრჩევეთ ვისმე, რომ შექსპირის თხზულებანი
რუსულადან ქართულათ თარგმნოს. ეს იმას ეგზა-
სება, რომ ცოცხალი კაცის სახე მისი აჩრდლით,
ანუ სილუეტით გაითვალისწინო. არ შეგვიძლია,
ამასთანვე ისიც არ გუსაყვედუროთ ბ-ნ კ. მესხს, რომ
სხვათა შორის მისი თარგმანი ძალიან კუჭლობს
ქართულ ლექსთა ბუნებერე მიმოხერამა. ნეტავ ეი-
ცოდე, რა ქართულია. „დაეკოლიანდო?“ ნუ თუ
დარბაისელი ქართულის მალაპარაკე იტყვის რა-
დ-სმე ამ ფრაზას: „უნდა დაეკოლიანდო?“

ამ მკორე ვაკეთილს, იმედი მაქვს, კ. მესხი
გულდამშვიდებით მოვიცნის. ჩვენ ვთვამებთ მის
შრომას, მის ხელოვნურ გრძნობას, მის სცენის კულ-
ნას. მით უმეტესათ ფიხომანი უნდა მოიქცეს ის
კლასიკურ პიესების თამაშში. იგი ნუ დაიფიყებს,
რომ მის დას ეფ. მესხისას დიდი ბუნებითი მსახიო-
ბის ნიჭი აქვს. მაშასადამე მან უნდა უჩიროს მას,
სანამ დიდ მნიშვნელოვან რაღს აიღებდეს, თვით
პიესა წაკითხოს, კარგათ შე-სწავლეს, როგორც
პიესის შინაარსი, ისე მისი სათამაშო რაღის მნიშ-
ვნელობა და თუ თვითონ ეფ. მესხისამ ვერ დაირა-
ხებოდა პიესის და რაღის შეგნებას, მამ უნდა და-
აგებინოს და აუხსნას იგი. ამგარი შრომით კ. მეს-
ხი დიდ სარგებლობას მოუტანს ქართულ სცენას
და მის ნიჭიერ დასაც.

მაკალითათ მექდაეცსწარი მიუნუნენი 1874 წ.

მაზაკალი.

ქართლ-კახეთის შერტების ისტორიიდან.

შემდეგი *)

აბტუსაღეს თუ არა ყველა ერეკლეს მოლაღატენი, მეფემ მაშინვე აფრინა დასაბარბლოთ მკვირცხლი მსრბოლულები ქართლ-კახეთის თავდაზნაურებთან და პირველ ვლებთა ოჯახის შვილებთან. აგრეთვე მეფის ბძანებით უნდა ჩამოსულიყვენ ქალაქში მითილენი, ფშავ-ხევისურენი და თუშენი. გავიდა ჩამოდენიშე დღე და მრავალი ქართველი მისწრაფებოდა საქართველოს დედაქალაქისკენ. თბილისში მოკროვდა დიდ-ძალი სხედა-სხეა წოდების ხალხი. დაბარების მიზეზი კი კარგათ არაფერ იყო, ამიტომაც იყო საშინელი მითქმამოთქმა და ბაასი: ზოგი რას ამბობდა, ზოგირასა... ხალხმა ქალაქშივე შეიტყო, რომ ბატონიშენენი პაატა და დავით დატუსაღებულნი იყვენ. ამ გარემოების შესახებ სხედა-სხეა ზრს აცხადებდენ, მაგრამ ნამდვილათ კი არ იცოდენ, რათ იყვენ ბატონიშენილენი დაბატონებულნი, არ რაში მდგომარეობდა მათი დანაშაული.

მეფე ერეკლეს მოახსენეს, რომ ხალხი ბლომით მოკროვდა, აგრეთვე ქალაქებიცა და თქვენს ვანკარ გულენას ელისო. მაშინ მეფემ გამოსცა შემდეგი ბძანება: ხვალ დილას ჩენს სასახლეში უნდა მოკროვდეთ ყველანი: სასულიეროა წოდება და მთლი საეროა, კარის კაცებმა ეს ბძანება იმავე დღეს ხალხს გამოუცხადეს.

მეორე დღეს დილით მეფე ერეკლეს სასახლეში შეიყარა აუარებელი ხალხი: აქ იმყოფებოდა საქართველოს ქათალიკოსი ანტონ I, რომელსაც თან ახლდენ მღვდელ-მთაგრებო და არხიმანდრიტები, აქვე იყვენ მთელი საქართველოს გამოჩენილი კაცნი, სარდლები და ბევრი დარბაისენი. ეს ამოდენა ხალხი ვერ დაეტია სალხინოში, თუმცა ამ უკანასკნელს, თანამდროვე დამსწრე პირთა მოწმობით, — იცდა ოთხი ადლი სიგრძე ჰქონდა მაზანდრისა, რომ უფრო ბევრი ხალხი დასწრებოდა ამ არა ჩვეულებრივ ყროლობაზე, გარედან სალხინოს რუსენი ასწიეს და ხალხი მოაჯინეშე მოადგა. ერთი სიტყვით, იმოდენა ხალხი მოკროვდა, რომ ძირს ნემსს კურწი არ ჩაეარდებოდა. იქ დამსწრე ქართველი საზოგადოება მეტათ აღლღებულნი იყო. ყოველი ქართველი დიდის გულის ძგერით მოელოდა იმ წამს, როცა მეფე ერეკლე გამოვიდოდა ამ კრებაში; მოლოდინმაც დიდხანს არ დააყოვნა. ავერ გვიღო მეფის საწოლის კა-

რები; ნელი ნაბოჯით ერეკლე გამობძანდა და ბძანდა და თავის ადგილზე. მის აუღლებულ სახეს ერეკლე ბოდა, რომ ძალიან გაჯავრებული იყო. ხმა არავისთვის გაუცია. მეფე რომ გამობძანდა, შემდეგ სალხინოში დაირაჯებნს შემოიყვანეს პურობლინიც და დააყენეს მეფის წინ, ცოტა მოშორებო. მეფის მოლაღატენი მეტათ შეკრთენ, როცა ამოდენა ხალხი დაინახეს. შიშისაგან თვეა ჩალუნეს და ვერ ვაბედეს პირდაპირ ცქერა.. ვეი თქვენ, შინაურო მტრებ! დაღვა თქვენი აღსასრულის დღე. მთელ ს. ქართველოს წარმომადგენელთა წინაშე დღეს თქვენ უნდა აღიაროთ გულწრფელათ თქვენი ბოროტი წადლი და სამართალს თეთი ხალხისაგან მიიღებთ... მოხუცებული პაატა ბატონიშენილი, ქალარათ შემოსილი, რღვა ფეხებ და ხელებ შეკრული და დიდათ აღშფოთებული მძიმეთ სუნთქავდა; აქვე გვერდით უღვა ახალგაზრდა ბატონიშენილი დავით, ერეკლეს გაზდილი, და გავმტერებული ერთ აღგას დეკაურებდა; აქვე იდგენ გლზა ციციშვილიც, ახალგაზ და იასე თაქთაქიშვილიც და მისი მამა, ღრმათ მოხუცებული ოთხმოცი წლის, ელიზბარ თაქთაქიშვილი. ეს უკანასკნელი თავის ხასიათით მეტათ მოუხსენარი კაცი იყო: სრულებით არ თანაუგრძობდა ქართლ-კახეთის შერტებას. ელიზბარ თაქთაქიშვილი ამილახებოთ მომხრე იყო და ყოველთვის ქართლის — სამეფოში სულ იმას ქადაგებდა, რომ ერეკლე ქვეყნის მსარცველია და არა მეფეო. — თქვენ, ქართველებო, ეუბნებოდა ხოლმე მათ ეს ბრძენი მოხუცი, დაგვიწყდით თქვენი უღლება და თვე მოეყარებო; ეს ქვეყნის მსარცველი, ქართლენების გამოხრებელი — ერეკლე, არამც თუ არ ვაგადეთ, არამედ მეფემაც აღირსეთ... ამისთანა უსაუფემლო აზრებს ერეკლეს შესახებ აერცთენდა ელიზბარ თაქთაქიშვილი და მას ერთი ორათ კერესა სცემდენ დიმიტრი და ალექსანდრე ამილახერის შვილები. ესენი გარჩევის დროს სალხინოში არ იყვენ, ავითიყოზობის გამო დიმიტრი მეფის სასახლეში დაატუსაღეს; მისი შვილი კი ხელ-ფეხ შეკრული ციხეში იმყოფებოდა.

ტუსაღები რომ შემოიყვანეს, შემდეგ სალხინოში ჩამოვარდა საშინელი, გულ-საკლავი სიჩუმე. აველა იქ დამსწრე სულ-ვაკენილი ელოდა მეფის განაჩენს ამ შეპყრობილთა საქმის შესახებ. ეს სიჩუმე თეთთან მეფე ერეკლემ დაარღვია: უცებ ყველა-სათვის მოულოდენელათ მან წამოიჩიოკა და შემდეგ შესანიშნავი და ამასთანავე გულდასაწვავი სიტყუები მკაფიოთ წარმოთქვა: «საქართველოს დიდებულნიო და მდბაღლიო! დღეს სულ-ერთიანათ აქა ხართ შეყრილნი. მე თქვენთან ვიყუ, არა, როგორც მეფე,

*) ის. კატალო № 52

არამედ როგორც უბრალო მოჩივარი. თუ თქვენ ჩემს მეფობას მოხედოთ და მეფობისათვის რამართლოთ, წინაშე ღმერთთან გამეციოთ პასუხი. გვედრებით, სწორე სამართალი მოახდინეთ ჩემში და მთში... (მეფემ ხელით აწმინდა ტუსაღებზე) კარგათ გამოჰკითხეთ მათ, რას მემართლებოდენ, რომ ცალმშლით გაწყვეტას მიპირებდენ... მე ამას ცარიელი ლითონი სიტყვით არ გვებუებთ; ხელში ნამდვილი საბუთები მაქვს: აა, ამით მიწერილი წიგნები"... გაათავა თუ არა ეს სიტყვა, მეფემ პაატა ბატონიშვილის წერილები მდივანბეგს გადასცა. შემდეგ ამისა კიდევ მიპართა ერეკლემ იქ ყოფს საზოგადოებას და აღელვებული ხმით წარმოთქვა: „საქართველოს დიდებულნი, ღმერთს თავდებათ გაძლევთ, თუ ჩემზე უკეთესს მეფეს იშოვნით საქართველოს ბედნიერებისათვის, მე ჩემს გვირგვინს იმას დაულოცავ...—თქვა ეს და უბძანა მდივანბეგსა, ხმა მაღლივ წაეკითხა მოღალატეების წერილები. მდივანბეგმა მკაფიოთა და აუტყარბელი წიკითხა ყველა საბუთები. ამ საბუთებზე შინაარსმა ძალიან აწმუთავა ქართველი საზოგადოება. მეფის სალხინაში საშინელი ქრიაშული ატყდა, ხალხი ღელავდა, ვით ზღვა. უფრო მეტათ აღელდენ მითულები, რომელთაც ასე აღტაცებთ უყვარლათ გმირი მეფე. მათ ხმა მაღლივ დაიწყეს ყვირილი: ის ცდილობს მეფის ორგულთა! მითულების მღელვარებამ უკიდურეს წერტილამდე მიადწია; მათ მიმართმეს შემთქმელების დახოცვა და იწიეს კიდევ მოსაკლავათ... მაშინ მეფე ერეკლე ადგა და განიერი სიტყვით დაარბია აღელვებული მითულები. მეფის დარბეგამ იმოქმედა და ყველანი დაამშვიდა. ამას შემდეგ მეფე წაობდა და თავის საწოლ ოთახში შევიდა. მაშინ ანტონ ქათალიკოზს მიუხალბედა თავის ძმის წულს, დავით ბატონიშვილს და ბეგერი უსაყვედურა ამ უგუნური საქციელის გამო. შენ არ უნდა დავიწყებოდა, უთხრა სხვათაშორის ანტონმა, მეფე ერეკლეს პირახული და ამავი. ფერ მიხდილი დავით ბატონიშვილი გაშეშებულივით იღვა და ვერც კი მოახერხა, პასუხი ეთქვა თავის ბიძისათვის.

მთავრად აღუბარის ძირში, მტკვრის რიყებზე მოხდა სახალხო სამართალი. განჩინების საყრდნის უმაღლესი, მეფის მოღალატეებმა სახალხოთ აღიარეს თავიანთი დანაშაული. განჩინებაც დაახლოებებით შემდეგი იყო: 1) პაატა ბატონიშვილს, როგორც საქმის მოათვეს, მებლმემ თავი გაავადებინოს. 2) აგრეთვე ახლელ ბეგის შვილს, დავით ბატონიშვილს, მებლმემ თავი გაავადებინოს. 3) ელით იხარება თაქათბიშვილი, რომელიც უღირსი სიტყვებით იხსენიებდა მეფე ერეკლეს და წინააღმდეგ მოქმედობდა, ცეცხლში დაიწვას. 4) ამის შვილს იესეს ცალი თვალი ამოეკრ-

თვას და ერთი ხელი მოავადებინოს მებლმემ... 5) დიმიტრი ცოციშვილს ენა მოეჭრას. 6) ალექსანდრე ამილახვარს ცხვირი მოეჭრას, ერთ ფეხზე ძარღვები დაესხიოს და უცხო ქვეყანაში გაივლოს. 7) დიმიტრი ამილახვარს ყმა და მამული ჩამოერთვას; ამასთანვე ვინც უნდა შეესვათ და ისე ქუჩა-ქუჩა ეტარებინათ. 1) — გადაწყვიტეს ეს სამართალი და მაშინათვე შეუდგენ საქმეს. ამასთანვე ეს სასტაკი განჩინება მეფე ერეკლესაც მოახსენეს. ამ განჩინების შესახებ მეფე ერეკლემ თქვა შემდეგი: „მე არ მეგონა, თუ ამისთანა უწყალო სამართალს გადაწყვეტდენ, თორემ თვით მე დავსჯიდი ამ საბრალოთა“. მეფემ მოიხმო ახალად რევან ჯანდიერიშვილი და უბძანა შემდეგი: „ახალად ცხენზე გადაჯექ, საჩქართო მიდი და ჩემ მაგიერ დავით ბატონიშვილი მაინც იპატრევე მე გადამოცენ და მე გადავხადეინებ მას, რისიც ღირს იქნება“. სწრაფი ქენებით გასწია რევან ჯანდიერიშვილი; მაგრამ საუბედუროთა გვიანდა იყო, დავით ბატონიშვილს ევლარ მიუწრო მან, ის იყო საცოდავისათვის მებლმეს თვე მოეჭრა; ბატონიშვილის გავიდა კიდევ ფართხალებდა და თავისავე სისხლში ბანაობდა. რევან ჯანდიერიშვილი გულ-ნაკლული მაშინვე უკან დაბრუნდა და სვედით მოახსენა ერეკლეს ყოველივერი. მეფემ ევლარ მოითმინა და ცრემლები გადმოყარა... დანაჩენი მეფის მოღალატეები დასაჯეს ის საჯელით, რაც განაჩენში დადგინილი იყო...

ასე უბედურათ დაიღუპნენ ქართლ-კახეთის შერთების წინააღმდეგნი. ესენი ხელს უშლიდენ ამ ორ სამეფოთა შემერთებელ მეფეს და ცდილობდენ, რომ ახლათ აშენებულ ერთობის კედლისათვის საძირკველი მალე გაეთხარათ. ამგვარი არა სანატრელი მოვლენა იმავითი არ იყო საქართველოს წარსულში. 1469 წლიდან, როდესაც საქართველო ნაწილ-ნაწილათ დაიყო, ჩვენ სამშობლო ისტორიას ერთი მეტათ სამწუხარო ბედ-იღბალი დაჰყვა: ყოველკეთილ საქმეს, ყოველსავე საზოგადო დაწყობილებას წინააღმდეგი და დამაბრკოლებელი ვარემოება თვით საქართველოშივე აღმოუჩნდებოდა ხოლმე. ეს საშინელი ძალა, რომელიც ასე აქვეითებდა ჩვენი ქვეყნის წინსვლელობას და წარმატებას, იყო შინაურითვე მტერი. ვერ შეჩერდა ამ შინაურ მტერთა მოქმედება რამოდენიმე საუკუნის განმავლობაში და კიდევ ამათ დღეებზე სამუდამოთ ჩვენი საყვარელი სამშობლო. ამ შრავალ საუკუნოვან ისტორიის სიგრძეში ვაპკრენ პოლიტიკურ წინ მხედველობას მოკლედ-

1) ახ. თაკლე ბატონიშვილის ნაშრომი, ისტ. გეოგ. და ქართლას გს. ნაწ. I, თ. 506.

ბული ჩენი წინაპარნი. თეიანთ ჩამომავლობას მათ სანუგეშო არა დაუტოვესრა. ხანგრძლივის მოქმედებით ჩენმა წინაპრებმა დავემტკიცეს მხოლოთ თეიანთ უძღურება, რომელიც იყო შედეგი დიდი ხნის უთანხმოების და ერთი-ერთმანეთის ლალატისა.

მათ ეერ შეიგნეს და ეერ შეითვისეს ის დიად და ამასთანავე მარტივი აზრი, რომ ერის ერთობა არის უზუნაესი და ბუნებრივი კანონიერება, ურომლისათ ხალხის წარმატება ყოველად შეუძლებელია და მოუყენებელი...

აღ. განსკვანაშვილი

სოფელი და სასოფლო შკალოა

გაჭმანაში. *)

ოფელი ძლიერ პატარაა, ჩამოდენიმე წუთში თეიდან ბოლომდე მოივლი. უეჭველია მისი შეიღნი ქალაქ გაუტაცნია და თეის მორევეში ჩაუთრევი. სოფელს მოკრული აქვს სამუშაო მიწა-ადგილები, განსაკუთრებით საბოსტნო და სახილე. ვადხართ იქით და ზედათ აქეთ-იქით გაბნეულ მუშებს. ათეალიერებთ ახლის და გიკერთ, რომ მამაკაცები არ ჩანს. მუშები დედაკაცებია. გზურებულ დღეს, მზას დამწველ სხივებს ქვეშ თეტიტეულა ქალები ბართ, ფოცხით და სხვა იარაღებით მიწდორზე დატროლებენ. ზოგი ბალახს თიბავს, ზოგი კართოფილს ყრის მიწიდან, ზოგი ხილს კრეფს, ყველა თეეთეის საქმეშია გართული. იქ ჩადილში ზოგს ავეანი უღვას, სადაც პატარა ბავშს ტბილათ ჩაძინებია. ცხადია, სახლში არაიენ დარჩენიათ, რომ მოზრდილი ბავშვი იმითათ დაეტოვებინათ. იქვე თქვენ შენიშნათე ცარელი და საეს ლელის ბოთლებს, ნატეს პურს და სხვას. მამაკაცები საღა არიან? ისინი მუშაობენ დღის ქრანზე ქალაქის ქარხნებში, ან სხვა რაიმე ქალაქის სამუშაოზე. საღამოს კი სახლში ბრუნდებიან. დედაკაცებს თეიანი ნაშრომი ქალაქში მოაქეთ გასაყიდათ. თუ მათი ნახვა გსურთ, უნდა დავდეთ დღიას, ან საღამოს, ქარაგზაზე, აქ ერთი განუწყვეტლი მისეღა-მოსეღაა, მათელი ხელით მიავორებენ პატარა ურემს, დატერთულს მწენილით, ხილით და სხ. ამთ წინდაწინ აქეთ საწყობი ალაგი აჩენილი, თუ ხელით გაყიდვა ეერ მოასწრო, ის იქ ტრეებს და საქართ ბრუნდება შინ, რომ სამუშაოს არ მოცდეს. მაგრამ სოფლის ნაწარმოები ქალაქს არ ყოფნის. ამიტომ ქალაქებში შემოაქეთ ითეე ნაყოფი შორეულ პრაიენტებიდან და ხშირათ შორეულ სახელოწოფობები დანაც. მაგ. ქ. შტუტგარტში არსებობს „ხილის შემამატანი საზოგადოება“ (Obstimportverein) და შედგება სამოცი წეე-

რისაგან. შემოაქვს ეგონებთ სხვა-და-სხვანიარი ხილი საფრანგეთიდან, ბელგიიდან, აესტრიიდან და პრუსიიდან. თითო ეგონი (600 ფუთი) ადგილობრივ უჯდება 200 მარკა (ერთი მარკა ცხრა შაურია), ჩამოღება კი 600-700 მარკა. ბაზარზე ასაღებს 1000—1100 მარკათ. ამით, ჩასაკერიეღია ახლომახლო სოფლებს დიდ კონკურენციას უწევენ. თუ კიდევ არ დავემულა სოფელში მეურნეობის ეს დარგი, ეს იმტომ რომ ბაზარი ფართია და ახლოდან მიტანილი ხილეულობა უფრო კარგი ღირსენისაო, ეინემ ეგონებთ ხუთი-ექესი დღის ნამგზავრი. დედაკაცები მინც ძალიან ემღურებთან ასეთ გარემოებას, გულს იკეთებენ იმთ, რომ თუ აქ ეერ ენახეთ ხეირი, სხვა რაიმე მოკვიღებთ ხელსო. ისინი განსაკუთრებთ ბერეს ეაქრობენ რძით, ისეთი ოჯახი იშეიათაო, სადაც ერთი-ორა ძროხა არ ემას. ყველას არ აკეთებენ და რომც გააკეთონ არაიენ, იყიდის, რადანაც ისეთი არ გამოევა, რეგორც ყველის საეანებო ზეფოდებში მზადდება. დედაკაცები რძეს აგროებენ ჭურჭლებში და გზავნიან ქალაქში გასაყიდათ. საღამოობთ მზაზე შეხვლებთ ქალაქიდან მომავალ ან მიმავალ მთელ რაზმს ასეთი მერძეე დედაკაცებისას. ზოგს მზარზე უღვას ეეებერთელა სპილენძის ჭურჭელი, ზოგს კი ხელით სატარებელ ურემში ულაგია და მიეზიბება. ერთი სიტყვით სოფელი ან ორი დარკით ეაქრობს, სხვა არაუფერი გამოდ-ს მეურნეთა ხელიდან. დედაკაცები სოფელში მუშაობენ, მამაკაცები ქალაქში. ორეე შემთხვევაში მათი ცხოერება მკიდროთ შეეკაშირებულია ქალაქთან. ყანები, ეენანი და სხ. მათ არ აქეთ. მართლია, აქა-იქ ფერდობებზე ეენახია, მაგრამ ის ეინემ ბურეუას ეეთენის რ გლეხი შიგ დლიურ ქირანზე ეუშობას.

ეკირა დღეს სოფელწნი მიკაზმული-მოკაზმული ქალაქში მიდიან დროს გასატარებლათ. აქ მათ უხედება მრავალ-ნაირი გასართობი ადგილები, რომელთა შორის პირველი ალაგი თეატრს უქრავს. შტუტგარტში ყოველ ეკირა ნაშუადღევს სამეფო თეატრში დანიშნულია წარმოდგენა, განსაკუთრებით სოფლის ჩაღბისთეს. დემენ დრამა-კომედების, იშეია-

*) ის. კაგლო № 52.

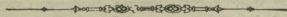
თათ ოპერებს. ბილეთების ფასი შესაძინევით დაკლებულია. თეატრის კარგებთან ორ საათზე დაინახათ ბილეთის ასაღებთ ჩამომწერივებულ ქალ და კაცს, რაც შეიძლება წმინდა ჩაცმულ-დაბურულთ, კლინდრებით, შლაპებით და სს. აი, ესენი გლახკაცებია. ამას გარდა, კვირა დღეს იმართება სახალხო კონცერტები, სადაც ესწრება მრავალი ხალხი, მათში ბევრი გლახკაცებია. მათ ნახათ აკრთიე მუზეუმებში, საბუნებისმეტყველო კაბინეტებში, სხვადა სხვანაირ გამოფენებზე და სს.

მოგზარდეთ ახლა ქალაქის ახლო-მახლო მდებარე სოფლებს. შევიდეთ ქვეყნის გულში. გავიდეთ რკინის გზით შტუტგარტიდან სამი საათის საფაღზე, ნაენბურგის მახრისაკენ. ამ მხრით ძვეს მთელ გეროპაში ვანთქმული „შვეი ტყე“ (Schwardwalz) ეს რამოდენიმე ათას კილომეტრზეა გაშლილი. ამ გებრთელა ტყეში გაშენებული პატარა-ქალაქები, სოფლები, სააკარაკო ადგილები, დაფენილია რკინის გზებით, გაუქანილია გზა-ტყეკილები და სს. ეს რამოდენიმე მაზრას შეიკაცს, აქაური სოფლის ცხოვრება ერთიანათ დამოკიდებულია ტყის წარმოებისაგან, სხვა საქმეს არას აკეთებს; არ ხნაეს, არ თესს. გლახკაცი დილიდან საღამომდის ტყეშია, მუშაობს დღის ქირაზე და ამით არჩენს ცოლ-შვილს. ეინ არის ტყის მაწარმოებელი? ტყე ერთიანათ ხაზინას ეკუთენის, მაშასადამე მაწარმოებელი ხაზინაა, სახემწიფო ტყის მცველების ხელშია ხე-ტყის ვაჭრობის საქმე. ესენი ნიშენენ მოსაჭრელ ხეს, ქირაობენ მუშებს და დამზადებულ გათლილ ხეებს ყიდიან ან ადგილობრივ, ან და გზენიან ბაზარზე. ყველა გათლილი ხე დანაშვრილი, სიგამე-სიგანით გაზომილი და სახაზინო დაეთარში ჩანაშნულია. ფასაც იქავეა მიწერილი. გადასხევერება, ჩენებურათ, რომ ეთქვათ „გამორჩინა“ აქ შეუძლებელია. სახელმწიფოს ცალი კაპეიკაც არ დაეკარგვის. ამას იმიტამ ვამბებ, რომ ჩენებური მკითხველი იტყვის, რადავანაც ტყის-მცველებზე ყოფილა საქმე მაშეებული, ხაზინას ნახევიარ დაეკარგვისო. ასეთი არეული წყობილება, ჩენებური უთავბოლოა აქ არ არის, ხრიკებს დაგაქნილობას აქეთ არა ეითარი გასავალი არ აქეს.

რაგორც სოფელში ამისხნეს, ეს ტყე წინათ

სამონასტრო ყოფილა. აქა იქ ახლაც არის მონასტრთა ნანგრევი. ყველაზე უფრო ვანთქმული და მდიდარი პერენალობის მონასტერი იყოვო. დღეს მხოლოთ კედლებია. ნაშენია ხოკო-ქვით, თლილი ქვა მარტო კუთხეებში აქე; დატანებული. იქავე ალაგია სასაფლაოს თლილი ქვები, მკედლის სახელი და გვირის, დაბადება-გადაცვალების რიცხვის ზედ წარწერით. ეს ძველი ფეოდალთა სასაფლაოს ქვებია. უძველესი მეცამეტე საუკუნეს ეკუთენის. ასეთი მონასტრები აქ ბევრი ყოფილა, თითოეულს თავისი საკუთარი ტყე-ველი ჰქონებია. როცა მონასტრები ვაუქმდა, ტყეს ხაზინა დაეპატრონა. სოფლებს შერჩენით სარგებლობის ზოვი უფლებები. გლახკაცს შეუძლია უფასოთ გამოიტანოს მოჭრილი ხის ტოტები და ქერქი. ტანი კი ხაზინას ეკუთენის. ზოგ სოფელში გლახებს ეძლევათ აკრთიევე საოჯახო ხის მასალა, მაგ. სახლის შესაკეთებლათ, ამისათვის მან ტყის მცველს უნდა წარუდგინოს მასასახლისის (ბურჯომისტერი) მოწმობა, რომ მას ნამდვილათ საოჯახო საჭიროებესათვის უნდა და არა გასაყიდათ. აქავე აღნიშნულია ხის რაოდენობა. მაგრამ ასეთი უფლების მექონე სოფელი იშვიათია. საზოგადოთ, სოფელს აქეს ის უფლება, რაც ჰქონებია მაშინ, როცა ტყე სამონასტრო ყოფილა. სახემწიფოს უცენია ყველა ძველი ჩეეულებითი თუ წერილობითი უფლებები. არის ისეთი სოფელიც, რომელსაც საკუთარი ტყე აქეს, ეს ან ნაყიდი და ან ნაჩუქარი. სოფელს საუკუროების საკუთრების უფლება აქეს, რისთვისაც სახემწიფო ვერ შეგნებია. სასოფლო ტყის წარმოება ისეთივე ნიადაგზეა დაყენებული, როგორც სახაზინო. როცა სოფელში ჩაივლით სახლების გვერდით ან წინ დაინახეთ დაცირილ ხმელ ტოტებს და ქერქებს. ჩენში ამას „ფიჩხს“ ეძახიან. აქ ეს „ფიჩხი“ მუქთათ გამოიქვთ და ინახვენ საზამთროთ. მხოლოთ ღვდღის და მასწავლებელის ვზაში ვერ დაინახეთ ასეთ „ფიჩხს“, არ კადრულობენ, მათ შემა უწყევით. მასწავლებელს ზოგან სოფელი აძლევს შემას, ზოგან კი თვითონ უნდა იყიდას. ვარიგებზე არის დამოკიდებული.

სახლგარ-გარეთელი.

ალექსანდრე რანგავი

ერთი უმართავანი განთავისუფლებული საბერძნეთისა.)

ბერძენთა ერის ისტორიაში,—საე დიწყო ლექტორმა თავისი ლექცია,—სამუდამოთ ღრმით აღბეჭდილია შავხედილი 1453 წ., კონსტანტინეპოლის აღება ოსმან-თურქთა ურდოსაგან. ასობდე წლის წინათ მათ პირველათ დაადგეს ფეხი ევროპის მიწა-წყალზე და ერთ საუკუნეს შემდეგ დაპყრეს რა პელოპონეზში სამხრეთით და დაკრომელთა მიწები ჩრდილოეთით, დამყარეს თვისი მეფუბა მთელი ძველი ბიზანტიის იმპერიაში. შავი ღლები დაუღდა საბერძნეთსა, საუკუნო მონებამ შემბოჭა იგი. კონსტანტინე XI პალეოლოგი ბრძოლაში იქმნა მოკლული. ისლამი დღესასწაულობდა. შემინებული ხალხი ზოგი მთაში ვარბოდა, ზოგი უდაბურ ტყეში გაიხიზნა და ზოგი კიდევ ქონებებს გადაარჩინეს ცდილობდა. შინის თავზარი საზოგადო იყო, მაგრამ ეს შინი, თუ ტყუილი არა, გახვიადებული მიანიც გამოადგა. გამარჯუებული მტერა არ იყო მოკლებული არც პოლიტიკურ შორსმჭერე ტლობას, არც პრაქტიკულ გამჭირაობას. მან მალე დაამშვიდა თავზარ-დაცემული ქრისტიანები და აუთქვა სარწმუნოებრივი თავისუფლება და ქონების უზრუნველყოფა. რომ უკეთ მოეხმარა სამღვდლოების ძლიერი გაფლენა მრევლზე, მაშვედ II-მ მიანიჭა საბერძნეთის ეკლესიას ისეთი უფლება და უპიარატესობა, რომელიც მას ბიზანტიის იმპერატორების დროსაც კი არა ჰქონდა. ნიშნათ თავისი წყალობისა მან პატივისცა და პირად დაესწრო ახალი პატრიარქის ამორჩენის ცერემონიას და ძვირფას სამწყსოს ეკვრთბთან ერთათ უბოძა გრამატა, რომელშიც განმარტებულ იყო ბალკანეთის ნახევარკუნძულის დაპყრობით ერთა მომავალი მდგამარება.

რელიგიური ცერემონიის პრინციპის დაგვართა,

თურქნი არ ცდილობდენ ახალი სახელმწიფოს შემადგენელ უცხო ეროვნულ ელემენტთა ერთმანეთში შეთვისებას და შეზორცებას. მათ სრულიად იკმარეს ხარჯის რომევა დამარბული ერებისაგან და არც გეზობოდენ არც მათ ეროვნებას, სარწმუნოებას და ენას, არც ჩვეულებას და მართლიერებას. ქრისტიანეთა „რაიას“ შეწყრილი ჰქონდა მხოლოთ გადასახალი, ფულით თუ ხორავით, სამართალი, საზოგადო ქონების მართვა, შემოსავლის მოხმარება, სახელმწიფო გადასახლის გაწერა ქრისტიან მტროვნეთა სხვადასხვა ნაწილთა შორის და შეკრება,—ყოველი ესე მინდობილი ჰქონდა სამღვდლოებას, რომლის სათავეში იღვა პატრიარქი სწოდითურთ. მაგრამ არ უნდა გვაგვიწყებოდეს, რომ იმ შედავთს, რომელიც ეკლესიას მიენიჭა, სრულიადაც ამას ჰქონდა სახეში მისი ინტერესების დაცვა, და ამას კი მოჰყვა, რომ სამღვდლოების შემოსავლიდან თურქთა მივარბა ყოველთვის „ლომის ცერქს“ იღებდა თავისთვის; ამიტომ, რასაკვირველია, პატრიარქის გრამატას, ესრეთ წოდებულს „ბერათს“, ძალი არ ჰქონდა და თურქთა ძალმომრეობისაგან დაფარვა არას გზით არ შეეძლო.

აქ ლექტორმა გააცნო საზოგადოებას თურქთა ხარჯთ აღრიცხვის წესრიგი, რომელიც მდგომარეობდა იმაში, რომ ყოველ მცხოვრებელს აუტანელათ ბეგრავად; მოკლეთ დაუხატა ის საშინელი სურათი, რომელიც აუკლებლათ მოდევდა თურქთა მოთხოვნილების აუსრულებლობას და დაახსიათა რა ამ მხრივ მამინდელ ბერძენთა შევიწროებაული მდგომარეობა, განაგრძო: იქნება უფრო მწვეთი, ვიდრე ეს პირობებით დაუფარება, უფრო მეტათ, ვიდრე ეს ძალიადობა, თავდასულობა და ქონებ-იგი ზიანი, გულში ხედებოდა მაღალ განვითარებულ საბერძნეთის ერს მწვევი კრძნობა ზნეობრივი დამცირებისა, და არც არის ამიტომ ვასაკვირველი, რომ დროთა ბრუნვამ არათუ არ გააყრუა მის გულში გრძნობა შეუროგებელი სიძულვილისა და ზიზნისა მტრავალ—ბარბაროსთადმი, არამედ უფრო გაამტკიცა და გააძლიერა იგი. ეს გრძნობა არასოდეს არ გამქალა ხალხში, იგი ღვიოდა განუწყვეტილად და ხშირათ თავს იჩენდა საზარელი მონების ბოჩკილის დასამტკრევათ ატეხილს თავგანწირულ, მაგრამ უნაყოფო ბრძოლაში. ვთავისუფლების იღვა იმდენათ ცბოელი იყო რომ ევრაეთთარმა დღენამ ვერ შესძლო მისი ამოღებრა და საბერძნეთის ისტორია ოსმალთა ბატონობის დროისა, არის ბერძენთა აჯანყებათა ისტორია. მეორე მხრით ამ იღვას ასახედობდენ, ხელს უწყობდენ საშიშარი ნიშნები განხრწნისა, რომელთაც მალე იჩინეს თავი მოუწყობელი ოტომანის იმპერიაში, ამას გარდა, ხშირი შინაური

1) რასქას უნივერსიტეტში პროფ. ა. ჯერვეიციმ წაიკითხა საჯარო ლექცია ზეჰოთ მიუკავნილი სთაურით. მთელი ლექციის სიტყვა-სიტყვით მოჰყვნა, მეტადრე იღ. რანგავის თსუფუბეების მინასნის ვაძმობემა, ზეჰ ვერა ვოკავთ შესძლოთ. ეგგონაბ, რომ ეს დანაშაულათ არ ნაკეთებება; რადგან მკითხველ თვით უწყის, თუ რა მხელი და სმირათ შეუძლებული საქება: მ გგანი ვაძმობემათ მჭერლის ვაძნობა. ზეჰ სახსრესით მივინიხეთ ისტორიული ნაწილი ლექციისა, რომელიც შეეხება ბერძენთა პრდობტიკურ მოღვაწეობას.

უთანხმობა და ფაშების ურჩობა, რომელთ მხარეს მაშინვე იკერდენ ხოლმე ბერძნები, ფრთხვს ასხამდა იმდეს და უფრო გულ-მოდგინეთ ამუშავებდა გათავისუფლებისათვის. მაგრამ საბერძნეთის საუკეთესო ნაწილმა საზოგადოებისამ, მალე შევიწრო, რომ საქმის წარმატებისთვის, უწინარეს ყოვლისა საჭიროა ხალხის განათლების წინ წაწევა. და, აი, ჩვენ ვხედავთ, რომ მთელი ყურადღება ბერძენთა პატრიოტიზმისა მიქცეულია სახალხო შკოლების დაარსებაზე და ახალგაზდრის წმინდა ნაციონალურ მიმართულებისამებრ აღზდაზე. სასულიერო წოდება ცოტა ხნის ყოვმანს შემდეგ მივხზო ამ მოძრაობას. რაი-ცა შეეხება ბერძენთა მიღიარ ემიგრანტებს, ისინი ისეთი თანაგრძნობით მოვყურენ ამ საქმეს, რომ ქონებრივი მხრით სრული უზრუნველ ჰყეეს იგი. დაცემულ, დარდობილ ხალხში გაცხოვრდა, გაძლიერდა ჰელადის ისტორიის დიდებულ წარსულთა დროთა მოგონება.

ამ განათლების მოსურნეთა უმთავრესი წერტილი იყო ფანარი, სადაც პატრიარქის რეზიდენცია იმყოფებოდა. აქ ტრიალებდენ უმაღლესი წარამაზადგენენნი სამღვდლოებისა და ახალ ბერძენთა არისტოკრატისა. ამ უკანასკნელს ბეგრნი ისეთნი ეკუთვნოდენ, რომელთაც დიდი ადგილი ეჭირათ, როგორც საშინაო, ისე საგარეო სახელმწიფო მმართველობაში და მოპოებული ჰქონდათ მთავრობის სრული ნდობა. ამ გავლენიან კლასს დაერქვა საზოგადო სახელი „ფანარიოტებისა“ სამღვდლოების შემწეობით და მხრის დაჭერით მათ დაარსეს ფანარში უმაღლესი ბერძნული ნაციონალური სასწავლებელი, რომელიც განხდა ბერძენთა განათლების კერა, სარწმუნოების და ცრონების ზღუდე გადაიქცა მძლავრ იარაღათ ხალხზე ზნეობრივი გავლენისა. ფანარიოტებმა მოახერხეს აგრეთვე ელემენტარული განათლების საქმის ფეხზე წამოყენება. ნელ-ნელა ბერძენ-მართველთა კლასის მეოხებით გაიხსნა მრავალი სახალხო შკოლა, შემდეგ გიმნაზია, მუზეი, ლიცეა და სხ.

სხვათა შორის ლექტორი შეგებო იმ უმკაყოფილობას და საუკედურს, რომელსაც ფანარიოტებს უცხადებდენ. გაიძვებოდა, ეგოიზმი, დაჩაგრულთა უყურადღებოთ დატოვება, პარტიკულარული ტენდენცია და სხვა ბრალდება, ლექტორის ზნით, უმეტეს ნაწილთა გადაჭარბებულია. „რა თქმა უნდა,—თქვა მან,—ოპორტიუნი როლი, რომელიც მათ უნდა ეთამაშათ, რადგან იგინი იყვენ პირნი, მოსილნი პორტის უმაღლესი ნდობით, ცუდ ჩრდილს აყენებდა ფანარიოტებს, მაგრამ არ შეიძლება უარ ვყოთ, რომ საუკეთესო პირნი ამ გავლენიანი კლასისა ყოველ-

თვის ღრმით იტანჯებოდენ მით, რომ იძულებულნი იყვენ ნილაბი გაეკეთებინათ, მაშინ როდესაც სხვებზე არა ნაკლებ ღრმით ძულდათ მტარვლები, რომელთაც ემსახურებოდენ. თვალსაჩინო ადგილით, რომელიც მათ ეჭირათ, და თავის უფელაღი ქონებით მეტნაწილთა ფანარიოტები სარგებლობდენ თეისტომთა სასიკეთით, ეხმარებოდენ საყდრებს, აგებდენ და ინახავდენ შკოლებს, და ზშირათ თავის სიკოცხლესაც კი მსხვერპლათ წირავდენ. არ უნდა დაეიფყოთ, რომ მათ შორის აყავდა და დამწიფდა დიდებული იდეა განკალკეველ ქრისტიან „რიათა“ შეერთებისა; მათ შორის შეიკრა და განეთარდა ჰეტერიათა წრე, მათ მოამზადეს დამოუკიდებლობის ბრძოლის ნიადაგი, და როდესაც აფრი-აღდა აჯანყების დროში, პირველი ჰეკატომბა, რომელიც შეეწირა სამშობლოს საკურთხეველზე იყვენ იგივე ფანარიოტები“.

ალექსანდრე რიზოა რანგაცი ფანარიოტთა კლასს ეკუთნოდა და მისი მემუარები, რომელნიც რამოდენიმე თვის წინათ გამოვიდა, საუკეთესო დასამტიკებელია ზემოთ ნათქვამისა. ამ კაცს რომელიც, დიდი ხანი არ არის, რაც ქვეყანას გამოესალომა, ბევრი კარგათ იცნობს და კარგათ ახსოვთ მისი ცინაობა. ზერს იქნება გაუკვირდეს, რომ ა. რანგაციმ მე „გმირი“ ეწულოდ. მართალია, იგი არ ახდენდა კაცზე ასეთ შთაბეჭდილებას, მას არა ჰქონდარა „გმირული“. ის არა ჰქუხდა საქვეყნოთ თავის მოქმედებით,—ეს იყო მშვიდობიანი, თავდაბალი მუშაკი, რომელმაც მთელი თავისი ძალ-ღონე სამშობლოს სამსახურს შეაღია. მას არ მოუხებუკია სახედრო სახელი.—როდესაც იგი გამოვიდა საზოგადო ასარეზზე, განთავისუფლების ბრძოლის პერიოდის უკვე გათავებული იყო და ნორჩ სახემწიფოში შინაჯანი არეულობა და ამბოხება გამეფებულიყო. დადა ხანა ინგლის-საფრანგეთის ემისსარების ინტრიგებისა, ის ხანა, როდესაც განთავისუფლებულ საბერძნეთს უმეტეს ყოვლისა ესაჭიროებოდა გმირი მშვიდობიანობისა, კაცი რჩენის მიმცემი და გონიერი.

ალექსანდრე რანგაცი იყო მოუყიდელი, პატიოსანი მოღვაწე, რომელსაც არასოდეს არ დაუფიწყნია სამშობლო ქვეყნის ინტერესსა. ა. რანგაცი იყო ევროპიელთა განათლებული, სხვა-და-სხვა მეტათ მრავალი ტალანტით დაჯილდოებული და მრავალგვარი ცოდნით აღჭურვილი კაცი. იგი იყო, ლექტორის სიტყვით, ერთი იმ მშვიდობიანობის გმირთავანი, რომელთა მეოხებით და ძალ-ღონით აოხრებული და გავერანებული მხარე, მოკლებული ელემენტარულ პირობებს საპოლიტიკო ცხოვრებისას, კვლად გადაიქცა კეთილ-მოწყობილ, ევროპულ სახელმწი-

ფოთ. ჩვენ ეხედეთ რანგაის მრავალ გვარ სტეფანში: სახელმწიფო მოღვაწე, მეცნიერი, პოეტი, პედაგოგი, დიპლომატი, რომანისტი, — აი, ეს სხვა-დასხვა რა-ლი, რომელშიც გამოდიოდა აღ. რანგაი. მისი ლიტერატურული ნაწარმოებები რამოდენსამე ევროპულ ენაზეა თარგმნილი.

აღ. რანგაი ცკუთნოდა ძველ ბერძენთა გვარს, რომელიც ნათესავთ ხედებოდა ფანარიოტთა უწარ-ჩინებულეს გვარებს. იგი დიბადა სტამბოლში 27 დეკემბერს 1809 წ. საოჯახო ხრონიკა რანგაისცხენისა სასვესა სპინელი მოკონებებოც. აღექანდრეს პაპას სიკოცხლეთ დაუჟდა საფრანგეთისადმი სიმპა-ტია და მისმა უბედურმა ცოლშვილმა მხოლოთ მა-შინ შეიტყო, რადესაც ჯალათმა ტომრით მიუტანა ლუქმა-ლუქმა აუღწული მისი სხეუ ი. ლეიძლი ბიძა აღ. რანგაისა, რომელსაც დაფარულ ფულს ცეუ-ღუნობოლენ დაიჭრეს და აწამეს. ანა ერთხელ უნახავს აღექანდრეს თავის მამის დამცირებოც. იგი იზრდ-ბოდა ავითყოფ ატმოსფეროში, სადაც იგი ერთი მხრით ხედედა გულწათბობილ სიძულელის მხაგერელი-სადმი, ზიზხს, და მეორე მხრით, იმავე მტარეალთ მონურ ფერხთა-ლოკვას. მამა აღ. რანგაისა, რომე-ლიც გატაცებული პატრიოტი იყო, თვალ-დან არ იზრებოდა თავის შვილებს და გულში უნერგავდა მათ მრავალტანჯულ სამშობლოს აედადებულ სი-ყვარულს, აცნობდა მის ისტორიას, მის გადმოცე-მებს, მის დიდებას და დამცირებას, მის ნაღველს და მის სასოებას. იგი უხვათ იყო დაჯილდობებული პოე-ტური ნიჭით და შეიღებოდაც უღიძებდა პოეზიის სი-ყვარულს, და ადრე დაწყებინა ძველი ბერძენულის სწავლა. პატარა აღექანდრე და მისი და სახლში მამის პიესებსა თამაშობდენ ხოლმე. მამისგან თეატ-რის სიყვარული გამოჰყვა თვით აღექანდრესაც, რომელმაც შემდეგში ბევრი წერა და ჩაყარა საძირ-კელები ახალბერძენული დრამისა.

ამ ეპოქის ფანარიოტების უგულითადესი სურ-ვილი იყო დუნაის პირის მთავრებთან დაკავშირება. ამიტომ ადვილი მისახდებოდა, თუ რა სისპარული უნ-და შესდგომოდათ მის ნათესავებს, როდესაც რუსე-თას კარზე მეტად მიღებული გრაფ კაპოდისტრიის მეომებით სრულიად მაულოდნელით დაინიშნა ეა-ლახიის გოსპოდარათ (მთავართ) ლეიძლი ბიძა რან-გაისა, ა. სატუო. ეს იყო თავდები უფრო დამოუ-კიდებელი და უზრუნველი მდგომარეობისა, გარდა იმისა, რომ ისინი უახლოვდებოდენ ევროპის განა-თლებულ სახელმწიფოებს. აღექანდრეს მამამ, ია-კობ რანგაიმ გოსპოდარის წყალობათ დაიჭირა მნიშვნელოვანი ადგილი ვალახიის შინაგან სამარ-თელოში. იგი დასახლდა გოსპოდარის რეზიდენ-

ციაში, ბუქარესტში. აი, სწორეთ აქედან იწყება მისი მოუსვენარობა, რადგან ამ დროს ბერძენთა შორის რევოლუციის სული მეტათ გაძლიერდა. ბერძენთ რწამდათ, რომ მოახლოვდა სასურველი წამი ვანთა-ნისუფლებისა და, თუ აუჯანყდით, ყველა საქრისტიან-ოა სამეფო მხარს დაევიწყებო, ევლოზე, მეტათ კი რუსეთის იმედი ჰქონდათ, რომელმაც XVIII საუ-კუნის დასაწყისშივე იყისრა ოსმალეთში მართლმადი-ღებელთ მფარელობა.

უნაყოფოთ ჩავლილმა ცდამ შესანიშნავი კლდე-ტი როგისამ, რომელმაც დაარსა სარევოლოუცოა სა-ზოგადოება სბერძენთში, ვერ მოუკლა იმედი ბერ-ძენთა პატრიოტებს. შედგა ახალი საიდუმლო კავში-რი საფრანგეთსა მთავრობის დახმარების იმედით, რა-მელსაც მაშინ ხელთ ეჭირა კორფუს კუნძული და რომელიც მართლა დაპირდა ბერძენთა ინსურგენ-ტებს დახმარებას და — კიდევ შეგვრება მათთვის 25,000 თოფი. ახალი გეგმა კარგათ იყო შედგენი-ლი და ფრანგებს რომ ვანგებოცოცელებინათ თავისი აზრი და აღბანაში ჯარი შემოეყვანათ, — ვინ იცის? — ჩქნება სბერძენთი კიდევ გათავისუფლებულიყო რამოდენიმე წლით ადრე. მაგრამ მოკავშირეთა პა-რისში შესვლამ 1814 წელს, სრულიად დაცარა ბერ-ძენთა პატრიოტების საქმე.

მაგრამ იმავე 1814 წ. ოდესის საეპრო კანტო-რის ნოქარმა ნიკოლაო სკუფამ შეადგინა ახალი — მესამე — პოლიტიკური საზოგადოება ჰეტერია*, ანუ „მეგობართა საზოგადოება“. მას საუნათ ჰქონდა შე-ერთებინა ოსმალეთის ყველა ქრისტიანები და ერთ-სა და იმავე დროს მოეხდინა აჯანყება, და ემიგრან-ტების საშუალებით, მოეპოებო ევროპის ყურადღება და თანაგზინობა.

იაკობ რანგაიმ ჯერ ისევე სტამბოლში ყოფნის დროს, ბუქარესტში გადასახლებამდე, დაიჭირა მათ-თან საქმე. მას მოუდიოდა რაღაც საიდუმლო ამა-ღლებელი წერილები, რომელთაც იგი წაკითხვის უმაღლე წევდა. ბუქარესტში მასთან მოდიოდენ უც-ნობი კაცები და ისინი კარჩაკეტილნი ერთთა რაღა-ცაზე თათბირობდენ; შეიღების კითხვანე კასეთ უმა-სუსებდა ხოლმე, ცხენი ახალი გმირები არიან ჰელოა-დისაო, მისი სასოება, მისი ახალი მიღტადეს-თემის-ტრუკლებიო. იმავე დროს იაკობ რანგაი საქმეს იჭერ-და იპსილანტისთან, ჯერ ისევე რუსის გენერალთან, მომხილო ხელმძღვანელთან ბერძენთა მოძრაობისა. თვით გოსპოდარი ძლიან თავდაჭერილი კაცი იყო, მხურვალე პატრიოტი, იგი თანაუგრძობდა ჰეტე-რისტებს და თუმცა ცხადთ მონაწილეობას არ იღებ-და, მაგრამ მან ხელი მოუშარათა ბუქარესტში გიმნა-ზიის დაარსებას, სადაც მასწავლებლები გატაცებული

პატრიოტები იყვნენ, და ცდილობდნენ შთანერგავთ ეროვნული გრძნობა და მოეშალებინათ ახალგაზღვრობა. იქ შევიდა ალექსანდრე ჩანგაიცი, რომელმაც სამშობლო ისტორიის გაკეთილებმა ამოუფხვრელი შთაბეჭდილება იქონიეს.

თავის მემკვიდრეები ალ. ჩანგაიცი ნათელი ფერადებით გვიხატავს, რა ჩოქილი ატება მორვის აჯანყებამ და იმისმა გაგონებამ, რომ იპსილანტიმ იქსირა მოთავეობა, ჯარს მოუძღვის და მიოღდებოდა გადმოცილობა. ბევრნი მოუთმენლათ ელოდნენ მის მასკლას ბუქარესტში და ბევჯითათ სრქმადნთ, რომ მხოლოდ ერთი შებმა, ერთი ბრძოლაა საჭირო და ჰელადას კლავ გაუბრწყინდება ნათელი დღე თვისუფლებისაო.

იაკობ ჩანგაიცი თავისი ცოლშვილი მაშინვე ტრანსილვანიაში გაგზავნა, თუმცა იქ ბევრი გაქირებულა მოელოდათ, რადგან მთელი ქონება ბუქარესტში დარჩა, მაგრამ პატრიოტული გრძნობით აღფრთოვანებული ვინ ათხოვდა ყურს ამ გაქირებებს? დღითი დღე უკვეა გულის ძვერით მოელოდა ამბავს, იპსილანტიმ კონსტანტინეპოლი აიღოო. მაგრამ დრო გადიოდა და სანატრელი ამბავი კი არსად იყო. პირიქით რუმინიდან სამწუხარო ხმები ისმოდა. იპსილანტი, როგორც მოძრაობის ხელმძღვანელი, სრულიად უხერხილო გამოდგა. იგი ყოველად მოკლებული იყო ორგანიზატორის ნიჭს და იმ საშუალებითაც კი ვერ ისარგებლა, რომელიც ხელში ეჭირა. მისმა უტაქტო და მდიდარმა ქვეყმა ჩამოაცალა, როგორც რუმინელები, ისე ბერძნები. იაკობ ჩანგაიცი თავი დაანება მასთან დახლოების ცდას და დაბრუნდა ოჯახში. იპსილანტი დამარცხდა, გაიქცა ავსტრიაში, სადაც იგი ციხეში დააპატიმრეს. ოსმალებმა დაიპირეს ბუქარესტი და ვალახია.

მაგრამ მიუხედავად ამ უწყვეტო დასაწყისისა და სახელმწიფოთ წინააღმდეგობისა, რომლის მიზეზი იყო მეტრეტონის, ბერძენების მიანიც იბრძოდნენ. იაკობ ჩანგაიცი, რომელსაც მხნე აქტივი მონაწილეობის მიღება, გადმოიყვანა თავისი სახლობა ოდესში, სადაც იმ დროს რუსები გულგამლით ეგებებოდნენ გამოქცეულ ბერძენებს. მაშინ ოდესა საცემ იყო ბერძენთა ემოციონტებით, რადგან ეს პუნქტი მეტრე მოხერხებული იყო მისელა-მისელისთვის.

ოდესში ცხოვრებაზე ლექტორი ცრტა ბნობით შეჩერდა. რადგან იაკობ ჩანგაიცი ძალია არ შესწევდა, რომ უზრუნველი გაეხდა თვისი სახლობა, თავი ეცოდა დაანება და ამის გამო ვერ მიეშველა თავის მოძმეებს. რაც შეეება სწავლას და აღზდას ალ. ჩანგაიცი-სას, იგი სისტემატიურათ სწავლობდა ახალ ენებს, მეტადრე ფრანგთა კლასიკურ მწერლებს, ასე რომ

ცამეტო წლისა იგი უკვე თარგმნიდა ეოლტერსა-იმან შემთხვევით გაიწნა ფილოლოგი ტირში, რომლის დახმარებით ალ. ჩანგაიცი შედის მიუხხენის კადეტის კორპუსში, საიდანაც 25 წ. გამოვიდა მუენდირით. 1825—29 წ. განმავლობაში ალ. ჩანგაიცი ანდომებს სწავლას და ლიტერატურულ თხზულებების წერას. 1829 წ., როდესაც საბერძენეთის ბედი ხელში ჰქონდა გრაფ იოაკი კაპოდისტრიას, რომელიც შვიდი წლით იქმნა არჩეული საბერძენეთის პრეზიდენტით, ალ. ჩანგაიცი დატოვა მიუხხენი და მამასთან ერთათ გაიარა ვენეტკა და იონიის კუნძულები და მივიდა პელოპონესში, აი, როგორ ავეფრის იგი სამშობლო კიდეთა ნახვას: „როდესაც ჩვენ ჩამოვედით ნაპირზე, უკვე ბინდმა დაქცა; მოვიდრიოკეთ რა მუხლს, ჩვენ გამოვიცხებთ პირველი და ევმითხვიეთ მიწას. ღამე დიდხანს არ მეძინებოდა, გული მიძვირდა; აგზნებული ვინტახია ხან მიხატულა წარსულის სურათები იმამურნდა შორეულ ძველთა დროთაყენ, ხან მაგონებდა გერმანელ მეგობრებს, რომელთაც, ეს იყო, მოეშორიდა. ხან გამიტაცებდა სადღაც წინ, გაურკვეველ მომავლისკენ, თავისუფალი ჰელადისად, ან ჩემი სიჭაბუკის ოცნების; სასოების, სურვილითა საგნისაკენ, ბრძოლა, დღენა, ტროფეებისკენ“...

ჩანგაიცი სურდა დიმიტრი იპსილანტის გუნდში შესვლა, რომელიც კონტინენტზე ებრძოდა ოსმალებს. ამ აზრით მან მიამწერა გრაფ კაპოდისტრიას, ბერტიაში წასვლის ნება-ათვის ასალებათ. მაგრამ პრეზიდენტმა იგი თავისთავთან დატოვა და დანიშნა ხატვის მასწავლებლათ ნაეილის კადეტის კორპუსში. მალე აქვე დაბრუნდა იპსილანტი, რომელსაც თვისი ჯარები დაეთხოვა. ჩანგაიცი უკმაყოფილო იყო, როგორც თავისი თავის უსაქმურობაზე, ისე თვით პრეზიდენტზე, და არ ვასულა სამი თვე, რომ სამსახურიდან გამოვიდა. მან მიჰყო ხელი ახალი დრამატიული თხზულების წერას „წინააღმდეგ“, რომელშიაც აწერილია საზოგადო გრანძობა საბერძენეთის ხალხისა გათავისუფლების წინ. ამ თხზულებას მოჰყვა სხეებიც.

ვანთავისუფლებული ჰელადი კი გადაქცეულიყო ვანწყვეტილი შუთის და დასთა უთანხმოების ბრძოლის ასარეზათ. ზოგს პრეზიდენტის მხარე ეჭირა და მას ჰნდია საბერძენეთის მხსნელათ; ზოგნი ფიქრობდნენ დეცენტრალიზაციაზე, ნორჩი სახელმწიფოს წეროლ შტატებათ დანაწილებაზე და მათ ევდერატული კავშირზე. სხვებს კიდევ სურდათ საბერძენეთის სამთავროთ ვადაქვეყნა, რომელსაც ეასლის დამოკიდებულობა უნდა ჰქონოდა პორტასთან, ხოლო მართველობა კი ფანარიოტებისა უნდა ყოფი-

ლიყო. აქ, რასაკვირველია, ბევრი იყო კერძო ინტერესების მძიმებელიც, რომელთაც შურდათ პრეზიდენტის ადგილი და საქმეს განვებ ურევდნენ. პარტიკულარიზმი მეტათ შორს წავიდა, ცა ისე ტრაიღებულა, რომ შესაძლებელი იყო, საქმეს ტრაიული ბოლო მოჰყოლოდა. რანგეი ხედვად უხედვლებას და ეს მიმეე წინათგონობა განუზიარა თავის ძველ პროფესორის ტირისს. რომელიც ამ დროს საბერძნეთში იმყოფებოდა. მართლაც 27 სექტემბერს 1831 წ. მოჰკლეს გრაფი იოაკი კაპოდისტრია. ამას შემდეგ იფეთქა შორს საბერძნეთის წერილ ნაწილთა ერთი ერთი მოხარის.

პრეზიდენტის მკვლელობას შემდეგ, რომელიც ალ. რანგეის წესიერების და მშვიდობიანობის თავდგნათ მიაჩნდა, მან დაარღვია ხელგაუნძრეულობის პოლიტიკა და გამოვიდა საზოგადო ასპარეზზე. იგი მიიჭრო ამბოლოტისტებს, რომელთაც მოკლულ პრეზიდენტის ძმის ავუსტინ კაპოდისტრიის მხარე ეჭირათ და იკისრა მიღებობა ერთთ ერთი მართებლობის მინისტრის ხრისტიდისა. მთელ სამინისტროს მხოლოთ ერთი ფართო ოთახი ეკერა, სადიც იღვა დიდი სკიერი; ეს სკიერი იყო არხიცი, საწერი მივიდა და მისსავეენეელი ადგილიც, ეს დრო სრული ანარხიის ხანაა, რომელიც აკლემული მხარის სახედნიერთ დიდ ხანს არ გავრცელდებოდა: 7 მაისს 1832 წ. დიდთა სამეფოთა წარმომადგენელებმა, რომელთაც მოწაწილეობა მიიღეს ლონდონის კონფერენციაზე, ხელი მოაწერეს პროტოკოლს და ამით საბოლოთ განმარტებულ იქმნა საბერძნეთის მომავალი წესწყობილება. პრინცი ფრანკოს ოტტონი ბუგარიისა ამორჩეული იქმნა ამ ქვეყნის მემკვიდრეობით კაროლოთ. იანვარში 1833 წ. იგი მოვიდა ნეალოიაში.

ისტორია რანგეის დანარჩენი მოღვაწეობისას არის ისტორია საბერძნეთის დაწესებულებათა განვითარებისა, საბერძნეთის საკოროლოსი ზ მისი დამოუკიდებელი ურთიერთობისა. კაროლი კარგათ იცნობდა რანგეის მიუხეზნეშიე და თავის ნდობას და კეთილგანწყობილებას არ აკლდება. ამ ტომაც რანგეის წილათ ხედებოდა ხოლმე ფრიადი და საძნელო მონდობილობის ასრულება. 1834 წ. მას დაავალეს გამხათდებულ დაწესებულებათა ძარეულათ შეცვლა. რანგეიმ შეადგინა ცელილების მოსაზრება. ამას მოჰყვა აზრი ათინაში გერმანული ტიპის უნივერსიტეტის დაარსებობა, რაიცა სისრულეში მოიყვანეს რამოდენიმე წლის განმავლობაში. ცოტა ხანს შემდეგ თეთი რანგეი კითხულობდა კათედრიდან არქეოლოგიის კურსსა. მისი შრომა სპეციალისტებისაგან ღირსეულათ არის დაფასებული. რანგეის არას

დროს არ დაუტოვებია ლიტერატურა. მისი შრომის მოყვარეობა სწორეთ საკირიელია. იგი ირიცხებოდა „საბერძნეთის საარქეოლოგო საზოგადოების“ მდიანთ, ტამამადე მის ნაღვაწს. 1856 წ. დანიშნულ იქმნა გარეშე საქმეთა მინისტრათ. იყო წარმომადგენელი საბერძნეთის ინტერესებსა პარისის კონფერენციაზე, როდესაც საბერძნეთის მიერ კრეტის ინსურგენტების შევლამ გამოიწვია ოსმალეთთან ურთიერთობის შეწყვეტა, რანგეისეე ჰქანდა მინდობილი ბერლინის კონგრესზე 1878 წ. საბერძნეთის მხრივ დასწრება.

შემდეგ ლეტურია გადავიდა რანგეის ლიტერატურულ მოღვაწეობაზე. ზ. დრევიციმ გაცნო საზოგადოებას შინაარსი რამოდენიმე მისი ნაღვაწისა. სხვთა შორის მიუთითა ისტორიულ რომანზე „მთავარი მოჩვისა“, რომელშიაც პატრიოტული ტენდენცია იმდენათ ძლიერია, რომ ატორამა მისი გულისთვის ისტორიასაც კი თვალთ აწიდა. უკანასკნელ დრომდის რანგეი ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია ბერძნეთა პოეზიისაო. იგი უფრო ძლიერია დრამაში და ლირიკაშიო. პატრიოტული გრძობა რანგეის ცირკულ ნაწარმოებში ყოველთვის უმთავრესი მოტიეიაო.

ერთმანეთთან შეზავილეთ პოფოსი და სანტომეტალოში, გატაცება და რეფულენცია, პატრიოტული დეკლამაცია და ლირიზმი,—აი, დამახასიათებელი ნიშნები იმ მიმართულებისა, რომელიც შეითვისა საბერძნეთის ლიტერატურამ დიადი იდეების გავნორციელების დროს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლაში. ეს საზოგადო კილო ფერს უყარავს საერო საბერძნეთის პოეზიის საკუთარს თავისეუტურს ხასიათს, უკარავს სხვადასხვაობას და მეტათ ერთგვარ ფერს აძლევს ახალ-ბერძნულ ლიტერატურას. მეტის-მეტათ ცხადი ტენდენცია ამცირებს ნაწარმოების პოეტურ ღირსებას, თუნდ რომ დიდი, მაღალი ღირსებად იყოს იგი, და მოკლე ფარგალში ამწყვედებს მის გავლენას მხოლოთ მცირეოდენ პირთა წრის მოსაზრებულათ, ესაც ეს ტენდენცია მეტათ თუ ნაკლებათ პირდაპირ შეეხება. იქნება ამით ახსნებოადეს ის გულგრილობა, რომლითაც დასავლეთ ევროპაში და მეტადრე რუსეთში საზოგადოება ეპარობა თანამედროე ბერძნეთა მწერლებს?

დროა გათავაო! მე მსურდა აღმებრა თქვენში ინტერესი დივიწყებული, მიგარდნილი განვითარებული ქვეყნისადმი და მხევენებინა, რომ ამ კლასიკურ მუხათა მხარეში ჯერ კდეე არ დამშრალა წყარო პრეშარტიცი, წმიდა, უხლდა პოეზიისა; რომ ბერძენთ ამ ედუკარეუთ ნიჭი მაღალი რეების ტემშარტიხელოენური ფორმით გამოხატესა და რომ თანამედროე მელოდის გაცნობა სსსაიოერა და საკულისსნიეიროც უნდა იყოს ჩვენთვის.

ბიზლიზობრაშვი: წირვის წესის ძველი საჯარო-
ლები ფ. ქორიძისა, პარტიტურა I.—ბარათაშვილის
ისტორია პირველი რეული, თარგმანი სილ. ხუნ-
დაძისა. — სათამაშო ლოტო მარიამ თუმანიშვი-
ლისა.

შინაწრულებით აღვნიშნავთ, რომ ამ წელს დაეჭა
მტკიცე საფუძველი ჩვენი საკლესიო გლობის აღდგე-
ნას. ეს დიდი ღვაწლი საკუთრათ მიეწერება ჩვენს თუ-
განწირულს მოღვაწეს ფილიპონ ქორიძეს, რომელიც
ეს რამდენიმე წელს შრომის დასავლეთ იმერეთში
დაგნინილის ძველი ნაშენილი საკლესიო გლობის შეკ-
რებას და ნოტიუბზე გადაუბას. ახლა მას იმერეთის სა-
მღვდლობების და საზოგადოების საფასით გამოუგია
პარტიტურა პირველი ამ გლობისა, რომელშიც მო-
ქმეულია იოანე ოქრობირისა, მღვდლის და მღვდელ-
მთავრის წირვის საგლობლები სრულად. მადლობის
ღირსია არის აგრეთვე მ. შანში, ე. კურსულაძე, ვ.
გებელი და ს. ლოსობერიძე, რომელთა საქმის გა-
მოცხადებით ერთგულთ შეწყვიტთ სული ფ. ქორიძისა-
თვის ამ დიდებული საქმის ასასრულებლად. დღეიდან,
იმედია, ყოველი მღვდელი საქართველოს საეკლესიო-
სა, აგრეთვე ჩვენი ყოვლად სამღვდლო ეპისკოპოსები
ეპარქიების და მრევლების დახმარებით შეადგენენ ქრ-
თულ მგლობლებსა გუნდებს და განაშენებენ კვლავ
ძველი გლობით ქართული წირვის წესის სადგენლად
და ასლოდნიხებლად საქართველოს ერისა.

ჩვენ შვიდეთი საქართველოს ისტორიის პირველი
რეული თ. ს. ბარათაშვილისა, ნათარგმნი ს. სუნდაძისა
მიერ ჩინებული ახალი დიტრახტურის ენით. ეს თარგ-
მანი, თუ რომ შთარქმნულმა შემლო მისი დაბოლოვება,
დიდი განძი იქნება ჩვენს ისტორიულს დიტრახტურა-
ში, რადგან ბარათაშვილის ისტორიისთანა და მუშავე-
ბული შრომა პრაქტიკული ისტორიისა ჩვენ ჯერ არ
მოგვეჩვენება. წიგნი სუფთათ არის გამოცემული და მად-
ლობის ღირსია ქუთაისის გამომცემელი ამასანგობა ასე-
თა წიგნის დასტამისათვის. წიგნი ღირს ექვს მარათ.
ეს პირველი რეული შვიდეთი საქართველოს უკვლავს
ისტორიისა.

ჩვენ მოკვივი ნასტყვიანი ლოტო ჩველი ემაწ-
ვილებისთვის სათა — საგარეოში, რომელითაც ემაწ-
ვილი თან იამბო თან სწავლობს ქართულ, სომ-
სურ, რუსულს და გულ ენებს; ის შედგენილია და
გამომცემლად მანუშანიშვილის მიერ. ლოტო ღირს

ექვს ანაზთ. პარაქლა იმ მოღვაწე დადას, რომელიც
თავის შვილების აღზრდასთან ერთად არ იგონებს სა-
ზოგადოებრივ მოღვაწეობასაც. ამ სათამაშო ლოტოს გა-
ვიდვით გადაწინილი ფული დანიშნულია სწველა-მო-
შელა საქმისთვის.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლის

განცხადებანი

ქართული თეატრი

ოთხშაბათს, 27 დეკემბერს, 1895 წ.

ქართული დრამატული საზოგადოების დასისაგან წარმა-
დგენილი იქნება

ქ. დ. ყიფიანის საბენეფისით

ქ-ნ აჯალიშვილისა და გ. მესხის მონაწილეობით

I

„იამკომპლემი“ ანუ „სამეფო ტანტინთისი“

ღრმა ნ მოქმედება. კობაქია, თარგ. პ. ყიფიანისა და
გ. ყიფიანის მიერ.

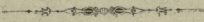
მონაწილეობას ლებულობენ: აჯალიშვილისა, ჩერქეზიშვი-
შვილისა, ჩხეიძისა, ბუზინგანოვისა და სსუ. ბენი ყი-
ფიანა, გ. მესხი, გუნია, სვიამონიძე, კანდელაკი, ადამი-
სი, ცატარელი, საფაროვი, კორნთელი და სსუ.

ადგილების ფასი ჩვეულებრივია

შეგინდებისათვის ადგილები ლოჟების უფრ ნნ კამ.

დასაწყისი სწორად 8 საათზე

რეისორი ვლ. ალაქიკე-მესხიშვილი

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი

„ს ა მ ს ლ ი“

გამოვა 1896 წელს ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან სამ თამამამდე

რედაქცია ყოველ ღონისძიებას ხმარობს გაუმჯობესოს შინაარსი და სახე გაზეთისა, ამ განზრახვით ა დაინარა ახლაც ბეტერბურტიდან მრავალი საუკეთესო ცინკზე და სპილენძზე მოჭრილი მხატვრობა გაზეთი წლიურათ ღირს გაუზავენელად 7 მანეთი, ხოლო გაგზავნით 8 მანეთ. ნახევარის წლით გაუგზავნენელად 3 მან. 50 კაპ., გაგზავნით 4 მანეთ. სამი თვით გაუზავენელად 2 მანეთ, გაგზავნით 2 მ. 50 კ. თითო ნომერი აბაზათ. ხელის მომწერლებს წლის ფული შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილით გამოგზავნონ

ხელის მოწერა მიიღება

ტფილისში არწრუნისეულ ქარვასლაში: „ქართულ სახალხო სამკითხველოში“, აწერა-კითხვის ს. როგა-ღობის კანცელარიაში“ და თვით „კვალის“ და „ჯეჯილის“ რედაქციაში. (Артиллер. ул. д. Таман ева, возлѣ кадетскаго корпуса).

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერთა შეუძლიათ მიმართონ: ქუთაისში: ვარლამ კილიძის, გ. ბეჟანეიშვილის, მამო წერეთლების, ხეთერლის წიგნის მაღაზიებში და ბან ლალიძესთან ზელტერის წყლის ქარხანაში. —თაყუბში: მათე ნიკოლაძის ქურნალ-გაზეთის სააგენტოში და პავლიონში გერ. კალანდაძესთან. —ფოთში: მიხაილ თურქიას. —მისაიდლაგში (ხაშორში): იოსებ ფანცულაიას. —თიანეთში: ივ. ჩიხლაშვილის. —გორში: არსენ კალანდაძეს—ჭაიაურში: თედორე კიკვაძეს; უიარაღში: ბან არაბიძის წიგნის მაღაზიაში —ახალსენაში ბ. აზურგეთში; კ. თავართქილაძეს. —სასხერვაში: ყარამ. ჩხეიძეს. —თელავში: მიხეილ ცისკარაშვილის.

ზომავალი 1896 წლის ხელის მომწერლებს „კვალისსს“ დაურიგდებთ **„პრემიით“** ახალი რომანი გიორგი წერეთლისა, სასულათ

რომანი შედგება სამი ნაწილისაგან.

„მშაკს“

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1896 ГОДЪ на армянкую газету

„МШАКЪ“

(двадцать четвертый годъ изданія)

Въ 1896 году „МШАКЪ“-газета политическая и литературная, какъ и въ прошлые годы, будетъ издаваться въ Тифлисъ, по прежней программѣ

подписная цѣна съ пересылкою и доставкою на годъ—10 рублей; на полгода—6 руб.; на 3 мѣсяца—3 руб.

Подписка и объявленія принимаются въ Тифлисъ, въ конторѣ редакци (уголь Баронской и Вазаря, ул.)

Объявленія принимаются на армянскомъ, русскомъ и иностранныхъ языкахъ. Цѣна за объявленія—2 к. со слова.

Адресъ для всей имперіи: Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.

Адресъ для заграничныхъ подписчиковъ: Tiflis, Rédaction du journal arménien „Mschak“.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1896 ГОДЪ
НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

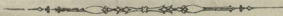
(двѣнадцатый годъ изданія)

Въ 1895 г. „Новое Обозрѣніе“ будетъ выходить въ Тифлисѣ, какъ и прошлые годы. ежедневно, по программѣ газеты литературной, общественной и политической.

Условія подписки: съ пересылкою и доставкою: на годъ—10 р., на полгода—6 р., на три мѣсяца—3 р. 50 к., на одинъ мѣсяць—1 р. 50 к. *За границу:* на годъ—17 р., на полгода—9 р., на три мѣсяца—5 р. (Подписка принимается не иначе, какъ, считая съ перваго числа любого мѣсяца).

Для годовыхъ подписчиковъ, какъ городскихъ, такъ и иногородныхъ, обращающихся непосредственно въ контору редакціи, **ДОПУСКАЕТСЯ РАЗСРОЧКА** на слѣдующихъ условіяхъ: при подпискѣ вносится—3 р., къ 1-му марта—2 р., къ 1-му мая—3 р. и къ 1-му сентября—2 р. Подписка и объявленія принимаются **ВЪ ТИФЛИСѢ:** въ конторѣ газеты, Барятинская ул., № 8.

Иногородные адресуютъ свои требованія: Въ Тифлисѣ, въ редакцію „Новаго Обозрѣнія“. Лица, подписавшіяся (безъ разсрочки) на годовое изданіе „Новаго Обозрѣнія“ 1895 г. въ настоящее время, будутъ бесплатно получать газету въ текущемъ году со дня подписки.

ПРИРОДА

Издается съ 1889 года.

Подписной годъ съ 1 ноября.

Пробный № высылается за 14 н. марнями.

И ЛЮДИ.

Журналъ „ПРИРОДА и ЛЮДИ“ знакомитъ читателей въ живомъ и занимательномъ положеніи съ чудесами природы и подвигами человѣческаго ума, въ различныхъ отрасляхъ науки и промышленности; сообщаетъ, въ общедоступной оорѣ, точныя свѣдѣнія о всѣхъ замѣчательныхъ открытіяхъ и изобрѣтеніяхъ; раскрываетъ прошлое человѣчества и рисуетъ картины будущаго прогресса людей; наконецъ, служитъ общепонятнымъ источникомъ современной жизни.

12 КНИГЪ „ДОЛЕЗНОЙ БИБЛИОТЕКИ“, объемъ отъ 160—200 стр. каждая.

52 ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫХЪ ИЛЛЮСТРИР. пошера, по 16 стр., журнал. форм.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ

5 РУБЛЕЙ подписная цѣна:

ВЪ РЕДАКЦІИ ЖУРНАЛА

СЪ ДОСТАВКОЮ И ПЕРЕСЫЛКОЮ

„ПРИРОДА и ЛЮДИ“

БЕЗЪ ДОСТАВКИ ЧЕТЫРЕ РУБЛЯ.

Издат. П. Сойкинъ. Редакт. С. Груздевъ.

С.-Петербургъ, Стрѣлянная, № 12, собствен. домъ. (М.) 356 4—3

დაბეჭდა და ასეულება
შპს-ს ქართული მეცნიერებათა
1895 წლის
საქართველო გრ. ჩარტერის მიერ
ფაბრიკა 40 აბა.
გარეშე პოით შეუძლიათ მოითხოვონ თბილის-
ში, ს. მ. ლაზარევის საქმეებოლი ნიფთულობის მა-
ღაზინო და ინტერ-კომბენსის წიგნის მაღაზინო.

მიიღება ხელის-მოწერა 1896 წლისათვის ოპ-
ვირალუ ბაგოცემათა ძარბულს

1896

(Пятидесятый год издания).

„მწყემს“-ზე

„КАВКАЗЪ“

Редакторъ-издатель Ю. Н. МИЛОТИНЪ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: Городская, Нижегородская, Заграничная,

На 12 мѣсяцевъ	11 р. 50	к. 13	р. 18	р. 40
„ 6	6	—	7	10
„ 3	3	50	4	6
„ 2	2	50	3	—
„ 1	1	50	1	75 к. 2

Подписка принимается съ перваго числа каждаго мѣсяца на всѣ сроки отъ одного до двѣнадцати мѣсяцевъ.

Желашіе подписаться съ разсрочкою вносятъ 2 р. при подпискѣ и по 1 р. къ первому числу каждаго послѣдующаго мѣсяца до погашенія всего причитающагося платежа.

Плата за объявленія (со строки петита, или занимаемаго ею мѣсяца): На первыхъ страницахъ: вдвое. За большія или многоратныя объявленія по соглашенію. За разсылку особахъ приложенийъ 8 руб. съ тысяча.

Подписка и объявленія принимаются въ конторѣ „КАВКАЗА“. Гифиств, Дворцовая улица, дождь тѣл. двор. зем. банка.

Частныя объявленія изъ С.-Петербурга, Москвы, Пиретва льянскаго, Прибалтійскаго края и за границей принимаются исключительно въ Центральной Конторѣ объявленій торговли дома Л. и Э. Метиль и К° въ Москвѣ (Мясницкая, дождь Смирдонова) и съ его отдѣленій въ С.-Петербургѣ (Вольная Морская, № 11).

და
რუსულ „ПАСТЫРЬ“-ზე
ფასი უტრანალისა:
12 თვით „მწყემსი“ 5 მ. 6 თვით „მწყემსი“ 3 მან.
— „ორვეე გამოც.მ 6“ — „ორვეე გამოცემის 4“
— „რუსული“ 3 მ. — „რუსული“ 2 მან;
სოფლის მასწავლებელთ ვახუთი დათმობათ
მთელის წლით სმ მანათ

1896 წლის „მწყემსი“-ს
ხელის მომწერლებს საჩუქრათ დაურთებდათ
შობათს და დავით აღმაშენებელის

მოზრდილი მხატვრობა
შობათს სურათს იანგრიდან მიიღებენ ხელის მომწერნი
და დაეთ აღმაშენებლის წლის ბოლოს

რედაქციას აქვს კანტორები: ქუთაისში ხანანა-
ნაშვილების სახლებში და ვერდიანში რედაქციორის
საკუთარ სახლებში.

ვახუთზე ხელით მოწერა შეიძლება როგორც
ვერიანში, აგრეთვე ქუთაისშიც

ვარემ მცხოვრებთა უტრანალის დაბარება შე-
უძლიათ ამ აღრესით: Въ Квирилы, въ редакцію
газеты и журнала „МЦЕМСИ“ и „ПАСТЫРЬ“

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1896 годъ

на ежедневную политическо-общественно-литературную газету

„ЧЕРНОМОРСКІЙ ВѢСТНИКЪ“ (ВТОРОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ)

Органъ Черноморья и Закавказья „ЧЕРНОМОРСКІЙ ВѢСТНИКЪ“—первая и единственная на всемъ обширномъ восточномъ побережьи Чернаго моря газета—выходитъ ежедневно, за исключеніемъ послѣднихъ праздничныхъ дней, по полной програмѣ столичныхъ политическо-общественныхъ ежедневныхъ изданій, утвержденной Г. Министерствомъ внутреннихъ дѣлъ.

Редакція имѣетъ постоянныхъ корреспондентовъ и сотрудниковъ на всемъ восточномъ побережьи Чернаго моря, въ главныхъ городахъ Закавказья, въ Кубанской области, въ Петербургѣ и Москвѣ.

Съ 1 января начнется печатаніе хроникъ-романа „ИЗНАНКА ОКРАИНЫ“.

Подписная цѣна: на годъ—для городскихъ подписчиковъ, съ доставкой, 6 руб.,—для иногородныхъ, съ пересылкой, 7 руб.,—за границу 13 руб.; на полгода—для городскихъ 4 руб., для иногородныхъ 5 руб., за границу 9 руб.; на одинъ мѣсяць—для городскихъ 1 руб., для иногородныхъ 1 руб. 20 коп. Разсрочка платежа—по соглашенію съ конторой изданія.

ТАРИФЪ ОБЪЯВЛЕНІЙ: на 4-й страницѣ, за мѣсто, занимаемое строкою петита, съ мѣстныхъ объявленій—8 коп., съ иногородныхъ—10 коп.; на 1-й страницѣ—вдвое. При многоратныхъ объявленіяхъ—скидка.

Городские и иногородные подписчики благоволятъ адресоваться непосредственно въ КОНТОРУ „ЧЕРНОМОРСКАГО ВѢСТНИКА“, БАТУМЪ.

Доз. ценз. Тифлисъ, 21 Декабря 1895 г. — Тип. М. Д. Ротшианда სტამბა, მ. დ. ოკრანის გოდ. პრ., № 41.